

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Ekonomická fakulta
Katedra regionálního managementu a práva

Diplomová práce
Analýza programových dokumentů a
finančních nástrojů k ochraně životního
prostředí v České republice

Vypracovala: Bc. Petra Dermeková

Vedoucí práce: doc. Ing. Eva Cudlínová, CSc.

České Budějovice 2023

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Ekonomická fakulta

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Petra DERMEKOVÁ
Osobní číslo: E22638
Studijní program: N6208 Ekonomika a management
Studijní obor: Strukturální politika EU a rozvoj venkova
Téma práce: Analýza programových dokumentů a finančních nástrojů k ochraně životního prostředí v České republice
Zadávající katedra: Katedra regionálního managementu a práva

Zásady pro vypracování

Cíl a metodika práce:

Cílem práce je komplexní analýza a syntéza programových dokumentů v ČR, které řeší problematiku životního prostředí. Dalším cílem je zhodnocení národních a evropských finančních nástrojů podporujících ochranu životního prostředí v České republice. Student zhodnotí operační programy, jejich priority a čerpání finančních prostředků za programového období 2004-2006, dále programové období 2007-2013, 2014-2020, až po současné 2021-2027. Pro vyhodnocení získaných dat budou využity základní statistické metody. Na základě získaných dat práce zhodnotí naplňování programových dokumentů životního prostředí v ČR.

Osnova:

1. Úvod a cíl
2. Literární rešerše (teoretická část)
3. Metodika (praktická část)
4. Vyhodnocení informací
5. Závěr výzkumu
6. Seznam literatury a internetové zdroje
7. Přílohy

Rozsah pracovní zprávy: 50 – 60 stran
Rozsah grafických prací: dle potřeby
Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

DEMETEROVA, BARBARA; FISCHER, TATJANA; SCHMUDE, JÜRGEN. The right to not catch up-transitioning european territorial cohesion towards spatial justice for sustainability. Sustainability, 2020, 12.11: 4797.

EUROPEAN STRUCTURAL AND INVESTMENT FUNDS 2014-2020 AT A GLANCE. Prague: Ministry of Regional Development CZ – National Coordination Authority, [2015]. ISBN 978-80-7538-024-1.

EVROPSKÁ KOMISE. Úvod do politiky soudržnosti EU pro období 2014-2020 [online]. Evropská unie, 2014a. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/basic/basic_2014_cs.pdf

CHISTYAKOVA, GALINA, ET AL. International Practice Of Environmental Challenges Regulation. In: E3S Web of Conferences. EDP Sciences, 2019. p. 02024.

KOVÁČIK, VLADIMÍR. Impacts of the implementation of the European Union funds in the Czech Republic in the programming period 2007-2013 in selected areas. In: Forum of foreign languages, politology and international relations. 2018. p. 53-60.

MOLDAN, BEDŘICH. Životní prostředí v globální perspektivě. Charles University in Prague, Karolinum Press, 2021.

ŠILHÁNKOVÁ, VLADIMÍRA; PONDĚLÍČEK, MICHAEL. Ochrana životního prostředí jako „téma“ rozvojových strategií našich měst a obcí. xix. Mezinárodní kolokvium, 2016, 641.

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Eva Cudlínová, CSc.
Katedra regionálního managementu a práva

Datum zadání diplomové práce: 20. října 2022
Termín odevzdání diplomové práce: 14. dubna 2023

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (26)
370 05 České Budějovice
V. Z.

doc. Dr. Ing. Dagmar Škodová Parmová
děkanka

doc. PhDr. Miroslav Lapka, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 25. října 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou národním registrem vysoko-školských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice dne 31. 7. 2023

.....
Bc. Petra Dermeková

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi s touto diplomovou prací pomáhali. Mé díky patří především vedoucí mé diplomové práce, paní doc. Ing. Evě Cudlínové, CSc. za vstřícnost, profesionalitu a cenné rady získané při společných konzultacích. Poděkování směřuji i své rodině za její podporu nejen při psaní diplomové práce, ale v průběhu celého mého studijního života.

Obsah

ÚVOD	7
1 LITERÁRNÍ REŠERŠE	9
1.1 Co je životní prostředí	9
1.1.1 Právní exkurz	9
1.1.2 Ekonomický exkurz	10
1.1.3 Lidský exkurz	12
1.2 Trvale udržitelný rozvoj	15
1.3 Obnovitelné zdroje energie	16
1.5 Jak funguje Evropská unie	20
1.4 Evropská unie a trvale udržitelný rozvoj	21
CÍL PRÁCE	23
METODIKA PRÁCE	23
HYPOTÉZA	23
2 VYHODNOCENÍ INFORMACÍ	24
2.1 Programové dokumenty	24
2.1.2 Strategické dokumenty v České republice	29
2.1.3 Programové období 2004 - 2006	30
2.1.4 Programové období 2007 - 2013	35
2.1.5 Programové období 2014-2020	38
2.1.6 Programové období 2021-2027	43
3 DISKUSE A ZÁVĚR	49
SUMMARY AND KEY WORDS	55
Použité zdroje a právní předpisy	56
SEZNAM TABULEK	59
SEZNAM OBRÁZKŮ	60
POUŽITÉ ZKRATKY	61

ÚVOD

Předmětem této diplomové práce je analýza programových dokumentů a finančních nástrojů k ochraně životního prostředí v České republice. Práce je rozdělena na dvě základní části, a to na část teoretickou a na část praktickou, na kterou navazuje vyhodnocení zjištěných informací a závěry výzkumu. Základním cílem této práce je analýza a syntéza programových dokumentů v České republice, které řeší problematiku životního prostředí.

Životní prostředí je nedílnou součástí každého z nás, protože je to místo, v němž žijeme my lidé, ostatní živočichové a rostliny. Jako takové si zaslouhuje příslušnou ochranu, a to na globální úrovni. Protože globální oteplování, klimatické změny, znečištění vodních toků, oceánů a moří v důsledku lidské činnosti, přelidnění, to vše jsou problémy, které rázem smažou hranice států i kontinentů, neboť byť i jen malá odchylka od bezproblémového prostředí vyvolá reakci v místech na druhé straně zeměkoule. Právě proto je ochrana životního prostředí prioritou ve vyspělých ekonomikách a nepochybně by měla být prioritou i v méně vyspělých státech.

Na jedné straně stojí právní normy, které upravují právo životního prostředí a poskytují mu příslušnou ochranu, a také mezinárodní dohody a úmluvy, na druhé straně stojí lidé, kteří by se – bez ohledu na existenci mezinárodních a národních právních norem, protože přiznejme si, že právo vždy nevyřeší vše – měli o životní prostředí starat, chránit jej a pečovat o ně. V této souvislosti mě napadají pojmy jako např. inteligence či zodpovědnost, jejichž obsah přináší ochraně životního prostředí jasná pozitiva spočívající v rovnováze, v udržitelnosti, v úsilí o zdraví planety, o spolupráci mezi lidmi, státy a organizacemi. My lidé a naše potřeby a spotřeba jsou na přírodě závislé, tj. jsme zcela závislí na zdrojích, které nám planeta (zatím) poskytuje. Zásoby se však stále ztenčují, proto se stávají limitujícím faktorem lidského blahobytu i ekonomické udržitelnosti.

Téma této práce jsem si vybrala z důvodu, že se tím, jak chránit životní prostředí, v posledních letech zabývám velmi intenzivně. Sama jsem změnila své chování, protože se domnívám, že nestačí pouze kritizovat, nadávat a poukazovat na chyby ostatních, ale v otázkách ochrany životního prostředí bychom měli začít každý především u sebe. Byť i jen jeden člověk, který životní prostředí chrání, a k omezeným zdrojům, které nám dává naše domovská planeta, se chová s úctou, může změnit to, co nám (zřejmě) hrozí, totiž vyčerpání zdrojů, které může vést ke konci lidstva, válkám, chudobě, hladomoru, nemocem a dalším následkům, které si nedovedou ve svých myslích představit ani hollywoodští filmaři. Na potřebu ochrany životního prostředí se dívám z hlediska člověka, který zde žije, dýchá zdejší vzduch, rád chodí do blízkého lesa a po okolních kopcích, rád se koupe v místních vodách, rád si máchá nohy v horských

bystřinách, rád pije lahodnou vodu ze studánek, a který by si přál, aby to tak zůstalo. V poslední době se však bojí toho, že to tak nezůstane, protože pravdou je, že mezi vybavení do lesa patří pevné nervy a trpělivost, protože rčení „řval jak na lesy“ tady získává zcela jiný rozměr; mezi vybavení na koupání v řece patří určitě boty do vody, protože stoupnout na odhozenou láhev od piva není nic příjemného; mezi vybavení do kopců patří i pytle na odpadky, protože pohled na odhozené plastové láhve a další slušně řečeno odpad kazí výhledy do krajiny.

Říká se, že od té doby, co se člověk na planetě Zemi objevil, buduje si vztah mezi ním a Zemí, tzn. mezi ním a přírodou¹. Já s tímto tvrzením však nesouhlasím; domnívám se totiž, že není možné budovat si vztah s něčím/někým, jehož jsme součástí. To, že vztah existuje, vyplývá právě z toho, že jsme součástí, a vlastně se predikuje. Soužití má velké množství výhod a na druhou stranu i nedostatky. Využíváme přírodní zdroje, které jsou na planetě k dispozici. Planeta ale disponuje pouze určitou kapacitou zdrojů, kterou nám může poskytnout. Musíme se tedy ptát, zda jsou naše požadavky vůči Zemi udržitelné či nikoliv. A musíme se také ptát, co dál. A pokud si na to odpovíme, musíme se ptát, jak dodržování pravidel vymáhat? Jak naučit lidi, aby se chovali k přírodě zodpovědně (když se mnohdy nechovají zodpovědně ani sami k sobě). Objevují se samé otázky, bohužel odpovědi se nám nedostává a nejistota stále přetrvává.

Česká republika od revolučního roku 1989 učinila v oblasti ochrany životního prostředí značný pokrok. Přijala příslušné právní normy, ochrana životního prostředí je zakotvena také v právně nejsilnějším předpisu, a to v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. Ode dne 1. 5. 2004 je členem Evropské unie a jsem skutečně ráda, že tomu tak je. Evropská unie má totiž ochranu životního prostředí a udržitelnost na předních místech svých cílů a z vytvořených fondů poskytuje členským státům nemalé prostředky. V několika kapitolách své práce proto představím jak zásadní programové dokumenty České republiky, které problematiku životního prostředí řeší, tak operační programy ve shora zmíněných programových obdobích.

¹ Podle Bronowkiho má člověk řadu darů, které jej činí jedinečným mezi ostatními tvory: na rozdíl od jiných není pouhou součástí krajiny, ale krajinu sám přetváří; tělem i duchem je badatelem, žije ve všech světadílech, nikde nenašel připravený domov, ale sám jej vytvořil (Bronowski, 1973).

1 LITERÁRNÍ REŠERŠE

V teoretické části své diplomové práce nastíním problematiku životního prostředí, a to prostřednictvím nejdůležitějších pojmů, jejich definic, obsahu, ochrany životního prostředí, příslušných právních norem, programových dokumentů a operačních programů či fungování Evropské unie. Jak uvidíme dále, životní prostředí není pouze o krajině a přírodě, ale také o snižování energetické náročnosti, obnovitelných zdrojích, systémů nakládání s odpady, omezení znečištění ovzduší, odstranění kontaminace ze znečištěných lokalit či podpoře biodiverzity.

1.1 Co je životní prostředí

Jak jsem uvedla v úvodu této práce, je životní prostředí laicky řečeno něco, co obklopuje každého z nás a jehož jsme součástí, a co potřebujeme k životu. V Paříži v roce 1967 probíhala konference UNESCO, na níž byla přijata definice životního prostředí jako *„ta část světa, se kterou je živý organismus ve stálé interakci, to znamená, kterou používá, mění a které se musí přizpůsobit“* (UNESCO, 1967).

1.1.1 Právní exkurz

Pro další odbornou definici si dovolím krátký exkurz do českého právního řádu. Jeho součástí je také zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí (v textu dále jen *„zákon o ŽP“*), který v ustanovení životní prostředí definuje jako *„vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů, včetně člověka, a je předpokladem jejich dalšího vývoje“*. Jeho složkami jsou podle citovaného ustanovení především ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie. Zákon pracuje také s dalšími důležitými pojmy, např. s ekosystémem, ekologickou stabilitou, únosným zatížením území, přírodními zdroji, znečišťováním a poškozováním životního prostředí, ekologickou újmou apod. Upravuje také princip udržitelnosti, tj. trvale udržitelného rozvoje a definuje jej jako *„rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základních životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů“* (ustanovení § 9 zákona o ŽP). Ochrana životního prostředí *de lege lata* pak zahrnuje *„činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku“* (ustanovení § 9 zákona o ŽP).

Připomínám, že zákon o ŽP je zcela v souladu s Ústavou České republiky, která se již v preambuli zmiňuje o potřebě chránit přírodní bohatství², a také s usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (v textu dále jen „*Listina*“). Listina v článku 35 výslovně prohlašuje, že každý má právo na příznivé životní prostředí, jakož i na včasné a úplné informace o jeho stavu a o přírodních zdrojích. Pokud někdo vykonává svá práva, nesmí zároveň nad míru stanovenou zákonem ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, ani druhové bohatství přírody či kulturní památky.

Právo na životní prostředí vtělené do článku 35 Listiny se podle Turnera považuje za jedno z nejmladších lidských práv, a to spolu s právem solidarity dnešní generace s budoucími generacemi, jejichž rysem je nejen spolupráce lidí, ale také států a jejich orgánů, tj. jak na národní, tak na mezinárodní úrovni (Turner, 2009). Soudobá právní teorie pak říká, že smyslem práva na životní prostředí je ochrana člověka před různými nebezpečími, např. i před stresem a tlaky moderní společnosti a „*stále pokračující ekologickou krizí*“ (Blahož, 2011, s. 233-234). Blahož odkazuje na spojení člověka s přírodou, od níž se moderní člověk nemůže zcela oddělit (Blahož, 2011), což koresponduje s mým názorem, že člověk je součástí životního prostředí. Právo na životní prostředí tak pomáhá jak ochraně člověka – jednotlivce, tak i společnosti před globálními hrozbami, především před (z)ničením životního prostředí v důsledku činnosti člověka.

1.1.2 Ekonomický exkurz

Pokud se na problematiku životního prostředí podíváme z ekonomického hlediska, zjistíme, že ani tady nemůžeme od sebe životní prostředí a ekonomiku oddělit. Připomeňme si v této souvislosti učivo z bakalářského studia, a to samou podstatu ekonomie, která je především o tom, jak jsou omezené, tj. vzácné zdroje alokovány mezi jednotlivá alternativní využití. Důležité je si uvědomit to, co jsem uvedla již v úvodu své práce, že zdroje na Zemi jsou omezené a podle toho je potřeba s nimi pracovat. V literatuře se setkáme s pojmy jako ekonomie přírodních zdrojů, ekonomie ekologická apod. Randall v základní učebnici ekonomie přírodních zdrojů tvrdí, že v této oblasti jde o efektivnost existujícího trhu a institucionální struktury v oblasti alokace přírodních zdrojů při uspokojování potřeb jednotlivců současné generace a při rozhodování o nárocích současné a budoucí generace (Randall, 1981)³. Šimová naopak tvrdí, že ekonomie přírodních zdrojů není jednoznačný pojem, neboť označení pro

² V této souvislosti např. Borchering uvádí, že v preambuli každého zákona o ochraně životního prostředí nalezneme typické tvrzení o záměru pomoci budoucím generacím současnými politickými ekologickými opatřeními (Borchering, 1990).

³ Tím se pomalu dostáváme k principu trvale udržitelného rozvoje.

ekonomii zabývající se životním prostředím je několik a jednotlivé přístupy se poměrně liší (Šimová, 2007). Sama pak rozlišuje ekonomii ekologickou a ekonomii enviromentální. Zatímco ekologická ekonomie představuje transdisciplinární snahu o propojení přírodních a společenských věd obecně (především ekologie a ekonomie) a rozvíjí hlubší vědecké porozumění komplexních vazeb mezi lidskými a přírodními systémy s cílem vytvořit ekologicky udržitelný svět se spravedlivou alokací zdrojů (Costanza, 2003), enviromentální ekologie se zabývá dopadem ekonomiky na životní prostředí, jeho významem na ekonomiku a vhodnými způsoby regulace ekonomických aktivit s cílem dosáhnout rovnováhy mezi enviromentálními, ekonomickými a ostatními společenskými cíli (Kolstad, 2000).

Z ekonomického hlediska nelze obhajovat zjevné plýtvání, takže z tohoto pohledu je každý člověk zastáncem společnosti, která své přírodní zdroje chrání. Chant, McFetridge a Smithem se odvážili tvrdit, že tržní mechanismy plýtvání spíše zabraňují, než aby ho způsobovaly, proto je tržní společnost zároveň tou, která své přírodní zdroje chrání (Chant et al., 1990). Lidé mají přístup ke vzácným zdrojům na základě dobrovolné směny, přičemž každá taková směna je řešením něčeho, co by se jinak stalo politickým problémem. V zásadě v tom tkví výhoda tržního hospodářství, na druhou stranu nelze od tohoto konceptu očekávat zvýšenou ochranu životního prostředí. V ekonomickém pohledu také nesmíme zapomínat na problematiku externalit a veřejných statků, protože některé problémy doslova vyžadují státní zásahy, např. v podobě daní, dotací či regulací. V tom je možné souhlasit s ochránci životního prostředí, kteří by vládními zásahy v podstatě celé tržní procesy nahradili⁴. To platí především v případech alokace vody, kvality životního prostředí a divoké přírody.

V oblasti ochrany životního prostředí platí z ekonomického hlediska tzv. pravidlo *PPP*, tj. *polluter pays principle*, tedy *znečišťovatel platí*⁵. Podle Cordato v sobě tento princip zahrnuje nejen správné vodítko, jak zacházet se znečišťovateli, ale také slušnost a spravedlnost (Cordato, 2001). To je ostatně principem i problematiky náhrady škody; lidé by měli za své jednání nést odpovědnost a kdo poškozuje nebo způsobuje škodu, měl by tuto škodu nahradit. Obecně se má za to, že z hlediska ekonomie je znečišťování životního prostředí založeno právě na principu odpovědnosti, kdy je třeba donutit znečišťovatele, aby nesl náklady svého jednání, a je to jistě ekonomicky správné. Můžeme se tak vrátit k tržnímu hospodářství, resp. v případě respektování *PPP* bychom se v rámci ochrany životního prostředí nemuseli vzdávat

⁴ Např. podle Samuelsona „kdekoli existují externality, lze najít silný důvod pro nahrazení zcela individuálních zájmů určitým druhem skupinového jednání... existuje bezpočet externalit, u kterých by ekonomie doporučila určitá omezení svobody jednotlivce v zájmu všech“ (Samuelson, 1980, s. 450).

⁵ Na tomto principu je založena politika ochrany životního prostředí Evropské unie, jak vysvětlím dále.

ekonomické efektivity spočívajícím právě v systému tržního hospodářství. Můžeme tak využít daně či jiná obchodovatelná povolení, tj. nástroje, které mohou přimět znečišťovatele platit tím, že se *de facto* zpoplatní jeho znečišťující činnost. V případě daní je příjemcem stát, v případě povolenek cenu určuje klasický systém nabídky a poptávky na trhu.

Je také nepochybné, v případě, že existuje vyspělá ekonomika, resp. že ekonomika dosahuje určité vyspělosti dané HDP, určitě očekáváme i kvalitní životní prostředí, neboť vyspělost umožňuje investovat nemalé prostředky právě na ochranu přírody a zdrojů prostřednictvím různých nástrojů, které kvalitu životního prostředí podporují a zvyšují. V problematice se setkáme také s určitým paradoxem, kdy na jedné straně dochází k poškození životního prostředí a roste HDP, to znamená, že tuto skutečnost automaticky považujeme za zvyšování naší životní úrovně. Týká se to především situací, kdy ekologická škoda vznikne vlastně zbytečně a na její likvidaci stát vynakládá určité prostředky.

1.1.3 Lidský exkurz

Člověk však mezi živými tvory na Zemi hraje odlišnou úlohu. Bronowski říká, že člověk má řadu darů, které jej činí jedinečným mezi ostatními tvory: na rozdíl od jiných není pouhou součástí krajiny, ale krajinu sám přetváří; tělem i duchem je badatelem, žije ve všech světadílech, nikde nenašel připravený domov, ale sám jej vytvořil (Bronowski, 1973).

Právě s ohledem na to, že využíváme zdroje, které označujeme jako vzácné, je nepochybné, že tyto zdroje se jednou vyčerpají. To může znamenat konec světa tak, jak jej známe, a našeho navyklého způsobu žití. Skutečnost, že je to právě planeta Země, která jako jediná v dosud známém vesmíru poskytuje možnost přežití lidem a dalším druhům, a umožňuje celkem pohodlný život, v nás na jednu stranu může vyvolávat úzkost, na druhou stranu však může být motivací, abychom se k ní chovali tak, aby se zdroje nevyčerpaly a život zůstal zachován. Na otázku, jak se k tomu dopracovat, připomenu opět Bronowskiho, podle něhož „*představitost, rozum, bohatství citů, houževnatost a odvaha dopomáhají člověku nejen k tomu, aby dokázal žít v různých podmínkách, ale aby také dovedl své prostředí změnit*“ (Bronowski, 1973, s. 10).

Náš vztah k přírodě byl a v mnoha případech stále je veskrze pragmatický až kořistnický, na druhou stranu však také ochránářský a obdivný. Je pravdou, že za dobu existence lidstva se prohloubily rozpory mezi potřebami člověka (lidstva) a potřebami přírody. Zhoršující se stav se snažili od druhé poloviny 20. století řešit ekologové a další podobně zaměřené skupiny, vlády, organizace apod. Může nás uklidnit, že v každé éře nadcházejí klíčové okamžiky, kdy lidstvo objevuje nový pohled na svět kolem sebe, nové chápání koherence světa.

To, co po nás jako lidech zbývá, je uhlíková či ekologická stopa, jejichž definici nalezneme v mnoha odborných knihách a člancích. V odborných knihách a člancích se dozvíme přesné definice uhlíkové, jakož i ekologické stopy. Dozvíme se, že ekologická stopa je indikátorem, který měří velikost bioproduktivní země, potřebné pro zajištění zdrojů a likvidaci odpadů populace při používání stávajících technologií; jde přitom o významný ukazatel udržitelnosti konání lidské populace na planetě. Ekologická stopa je indikátorem, který kvantifikuje intenzitu spotřeby přírodních zdrojů a požadavků na asimilaci odpadu; měří plochu biologicky produktivní země a vod, které populace využívá k vytváření zdrojů, které konzumuje a k absorpci odpadů pomocí běžných technologií (Wackernagel et al., 1996). Ekologická stopa tedy porovnává produkci ekosféry a naši spotřebu. Naznačuje, že naším cílem je život v mezích nosné kapacity prostředí a ukazuje, jak blízko vlastně jsme k dosažení maxima našich zdrojů. Pomáhá nám stanovit ekologická omezení, abychom mohli formulovat taktiku pro snižování tzv. overshootu (překročení limitů) a mohli monitorovat vývoj k dosažení udržitelnosti - redukce konzumace, zlepšení technologií, změny v chování (Wackernagel et al. 1996). Koncept ekologické stopy je aplikovatelný v mnoha směrech, např. při výpočtu celkové ekologické stopy populace, měst či obcí⁶. Ekologická stopa je vyjádřena v plošném měřítku tzv. globálními hektary (gha). Dozvíme se také, že hlavní složkou ekologické stopy je tzv. stopa uhlíková, tedy prostor, který je potřeba pro asimilaci oxidu uhličitého (CO₂). Zjednodušeně řečeno, jde o ukazatele, které ukazují, jakým způsobem se chováme k planetě, na které žijeme my a na níž budou žít i naše děti a děti našich dětí. Když se však podíváme na zprávy a fotografie z různých míst planety Země, není to radostný ani optimistický pohled; možná na planetě budou žít i děti našich dětí, ale jaký to bude život a zda nepůjde jen o každodenní přežívání, nikdo v současné době jasně říct nemůže.

Přiznávám se, že některé věci mě děsí, a občas se divím, co všechno jsou lidé schopni vyprodukovat jako odpad, a ještě jej jsou schopni vystavit na odív na místech, kam rozhodně nepatří. Lidé mě stále ještě dokážou v tomto ohledu překvapit. Na druhou stranu chápu, že to mnohdy není jednoduché. Pro příklady nemusíme chodit daleko do historie. Na jaře 2020 se v souvislosti s pandemií nemoci SARS-Cov-2 staly běžnou součástí našich životů roušky, mimo jiné i roušky jednorázové, respirátory a igelitové rukavice. Ptali jsme se (a stále se bohužel ptáme): máme se chovat ekologicky anebo se chovat zodpovědně vůči zdraví ostatních? Pokud se chceme jednorázové roušky zbavit, měli bychom podle odborníků roušku vzít, zabalit ji do několika plastových obalů a následně vyhodit. Ostrovy plastu v našem okolí

⁶ Každý z nás si svou ekologickou stopu můžeme spočítat, např. na webových stránkách www.hraozemi.cz.

a také v oceánech se s každou další vyhozenou rouškou rozšiřují. Nadto pokud by se v době největší pandemie všichni řídili doporučeními, znamenalo by to pro někoho užití třeba pěti roušek za den. Přestože se těmito doporučeními řídil málokdo, množství odpadu, které bylo způsobeno celosvětovým nárůstem vyšší spotřeby roušek, je značné. Roušky navíc není možné recyklovat. Největším problémem tak je to, že velké množství roušek končí odhozených v lese, na polích nebo v oceánech⁷.

Obrázek č. 1: Místo medúz jednorázové roušky. Pandemie koronaviru ještě zhoršuje znečištění oceánů a moří. *ihned.cz* [online]. Dostupné z: <https://zahranicni.ihned.cz/c1-66778660-misto-meduz-jednorazove-rouscky-pandemie-koronaviru-jeste-zhorsuje-znecisteni-oceanu-a-mori>.

Dovolím si ještě dodat, že my lidé a naše potřeby a spotřeby jsou na přírodě závislé, tj. jsme zcela závislí na zdrojích, které nám planeta (zatím) poskytuje. Zásoby se však stále ztenčují, proto se stávají limitujícím faktorem lidského blahobytu i ekonomické udržitelnosti. Na začátku kapitoly jsem hovořila o ekologické stopě a co vyjadřuje. Neříká nám však, co máme dělat, ale pouze jakou stopu zanechává náš životní styl a související spotřeba zdrojů v globálním měřítku. Je měřítkem toho, kolik produktivní země a vody potřebuje jedinec, město, stát nebo celá civilizace k zajištění svých potřeb zdrojů a ke zneškodnění odpadů, které vyprodukují při využívání současných technologií a současném stavu poznání. Podle nejhoršího

⁷ Tyto materiály se v přírodě nerozkládají na nezávadné chemické sloučeniny, ale rozpadají se pouze na menší částičky – mikroplasty. Ty mohou dále kontaminovat půdu, vodu, vzduch nebo potraviny a dostávat se tak do lidského těla. Látková rouška má tedy na životní prostředí dopad pravděpodobně nejmenší⁷, neboť zjednodušeně lze říci, že doba rozpadu jednorázových ústenek je desítky let, gumových rukavic 50 až 80 let, plastových obalů z dezinfekcí pak 70 a více let.

scénáře (pro lidstvo) lidstvo jednou zanikne. Co nás však jistě přežije, bude odpad a ten mezi sebou bude vést války.

Ze shora uvedeného vyplývá, že nástroje politiky životního prostředí sledujeme v několika rovinách, a to především tedy v rovině normativní (právní), v rovině ekonomické a v rovině institucionální a nesmíme zapomínat ani rovinu lidskou, resp. etickou. Každý z nás, jakož i stát, v němž žijeme můžeme omezovat spotřebu přírodních zdrojů, zejména těch neobnovitelných, a to za pomoci ekonomických podnětů, ať již pozitivních, či negativních. Snažíme se eliminovat nežádoucí emise a odpady z našich ekonomických aktivit a tím snižujeme znečišťování životního prostředí (ovzduší, půdy, vody apod.). Recyklujeme, to znamená, že třídíme papír, sklo, kovy, plasty, které lze pak opakovaně využít jako výstup ekonomické aktivity. Na místě je také nutnost revitalizovat přírodu a krajinu, půdu, lesy, vodní plochy a toky.

1.2 Trvale udržitelný rozvoj

Již výše jsem naznačila termín trvale udržitelný rozvoj. Zopakuji to, co jsem uvedla v předchozí kapitole, že zdroje jsou omezené a nekonečný růst není možný. Počet obyvatel na planetě se neustále zvyšuje⁸, prakticky neustále zažíváme hospodářský růst⁹, rozvíjíme nové technologie, a tak je logické, že poptávka po energiích, materiálech a surovinách narůstá¹⁰. Všechny tyto okolnosti, které považujeme za pozitiva, však s sebou přinášejí jedno zásadní negativum, a to skutečnost, že přírodní zdroje se vyčerpávají, ovzduší a voda jsou více znečištěny, logicky roste objem odpadu, který zamořuje planetu, snižuje se biodiverzita a celková samoregulace přírody, tzv. se rozevírají nůžky mezi státy a regiony, prohlubují se sociální problémy a roste občanská nespokojenost.

Ze shora uvedeného vyplývá, že tři základní faktory, na nichž udržitelný rozvoj stojí, tj. výkonné hospodářství, sociální stabilita a kvalitní životní prostředí, musí být v rovnováze. V případě, že v rovnováze jsou, můžeme hovořit o udržitelném rozvoji nejen ve vztahu k současnosti, ale především ve vztahu k budoucnosti, protože trvale udržitelný rozvoj není vlastně nic jiného, než myšlenka na (pře)žití budoucí generace. Jde o takový rozvoj, který *„uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení potřeb budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby“* (Mezřický, 2005, s. 79). Prakticky shodně jej definuje také zákon o ŽP, konkrétně ustanovení 9 tohoto zákona, jak uvádím již výše, a to jako *„takový rozvoj, který*

⁸ Podle posledních zpráv přesáhl počet obyvatel na Zemi 8 mld.

⁹ Ponechme zatím stranou, co s hospodářským růstem např. v zemích Evropské unie udělala válka na Ukrajině.

¹⁰ V důsledku války na Ukrajině však tyto vstupy prakticky celosvětově zdražily.

současným i budoucím generacím zachová možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů“.

Animace č. 1: Provázanost tří základních faktorů pro trvale udržitelný rozvoj.

Vlastní zpracování.

Podle Nováčka existují čtyři základní požadavky pro trvale udržitelný rozvoj:

- a) požadavek, aby všichni lidé na planetě mohli uspokojovat alespoň základní potřeby,
- b) požadavek, aby své potřeby uspokojovaly i budoucí generace,
- c) požadavek, abychom respektovali i práva ostatních živých bytostí,
- d) požadavek, abychom se neustále učili (Nováček, 2010).

K trvale udržitelnému rozvoji můžeme samozřejmě přispět jako jednotlivci, vyžaduje však i jednání ze strany států a mezinárodních organizací, které by měly prostřednictvím politik, programů a strategických dokumentů přispět k jeho dosažení.

1.3 Obnovitelné zdroje energie

Jako lidstvo potřebujeme ke svému životu energii. V různých formách nám usnadňuje práci, pomáhá nám uspokojovat naše potřeby. Musíme si však přiznat, že rozhodně neznáme všechny její možné formy¹¹. Z technického naučného slovníku se dozvíme, že slovo energie pochází z řeckého *energeia*, které znamená vůli, sílu nebo schopnost k činům, a že je vlastně

¹¹ Předpokládá se, že většina vesmíru je tvořena dnes zcela neznámou formou hmoty, která nese přes 70 % energie, a která se označuje jako *temná energie*. V našem období o ní mnoho nevíme, ale v okamžiku, kdy dojde k jejímu poznání, bude to znamenat podstatnou změnu v představách o stavbě vesmíru a souvisejících pojmech, mimo jiné energie či hmota.

skalární fyzikální veličinou, která popisuje schopnost hmoty, látky či pole konat práci, kterou označujeme symbolem E (Kolektiv autorů, 2007).

Existuje několik druhů energie, které se rozlišují podle různých hledisek; např. podle zdroje, který energii vydává, známe sluneční energii, vodní energii, větrnou energii apod., podle druhu síly, která působí, pak známe např. elektrickou energii, energii záření, jadernou energii apod. energii lidstvo získává technologiemi na principu transformace určitého zdroje energie na užitečnější formu energie. V současné době je nejužívanějším druhem energie elektřina, následuje výroba tepla. Energie se může rozdělovat také na tzv. teplou a studenou, přičemž za teplou energii se považuje energie z fosilních paliv a jaderná energie, tzn. energie, která vzniká vyčerpáním energie z jiného zdroje, který se tím spotřebovává. Za studenou energii pak považujeme např. větrná, sluneční či vodní energii, tzn. energii, která vzniká využitím těchto zdrojů, ovšem bez toho, aniž by se spotřebovávaly (Kolektiv autorů, 2007).

Pokud je o zdroje energie, rozlišujeme fosilní a alternativní. Mezi fosilní zdroje patří elektřina, uhlí, zemní plyn, propan-butan a ropa, mezi alternativní zdroje pak řadíme energii větru, vody, biomasy a slunce, a to jednak jako sluneční teplo a ohřev vody a vzduchu, jednak pro výrobu elektřiny. Energetika je průmyslové odvětví, který se zabývá získáváním, přeměnou a distribucí všech forem energie, např. elektrické energie v elektrárnách, těžbu uhlí, ropy, zemního plynu či jaderného paliva, využití energie větru, vody apod.

Energetiku v České republice reguluje Energetický regulační úřad (v textu dále jen „ERÚ“). Do jeho pravomocí a kompetencí spadá regulace cen energií, stanovení podpory pro obnovitelné zdroje energie, podpora hospodářské soutěže v energetice, udělování licencí a dozor obchodníků a výrobců energií a ochrana spotřebitele na energetickém trhu.

Definici zdrojů energie, a to zdrojů přírodních a zdrojů obnovitelných (v textu dále případně jen „OZE“) nabízí např. zákon o ŽP. Ten definuje přírodní zdroje jako „*ty části živé nebo neživé přírody, které člověk využívá nebo může využívat k uspokojování svých potřeb*“ (ustanovení § 7 zákona o ŽP). Z citovaného zákona vyplývá, že OZE „*mají schopnost se při postupném spotřebovávání částečně nebo úplně obnovovat, a to samy nebo za přispění člověka*“ (ustanovení § 7 odst. 2 zákona o ŽP). Naproti tomu neobnovitelné přírodní zdroje spotřebováváním zanikají, a od OZE se odlišují také tím, že se u nich sluneční energie akumulovala před delší dobou a poměrně zdlouhavým procesem. Takže i neobnovitelné zdroje energie pocházejí ze slunečního záření a také tepla zemského nitra. Neobnovitelnými zdroji, které se stále hojně využívají, protože jsou (relativně) dostupné, na druhou stranu postupně vyčerpávané, jsou především fosilní paliva (uhlí). OZE se však, na rozdíl od fosilních paliv, dokáží v přírodě díky biologickým procesům a slunečnímu záření neustále obnovovat; nadto si

uvědomme, že sluneční záření, opět na rozdíl od fosilních paliv či dalších nerostných surovin, je v podstatě nevyčerpatelným zdrojem energie¹².

Obrázek č. 2: Obnovitelné zdroje energie. Zdroj: Kovář, O. (2015). Obnovitelné zdroje energie – spása lidstva nebo ekonomický paskvil. [online]. In *oenergetice.cz*. [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://oenergetice.cz/nazory/obnovitelne-zdroje-spasa-lidstva-nebo-ekonomicky-paskvil>.

Zákon č. 165/2012 Sb., o podporovaných zdrojích energie a o změně některých zákonů, v platném znění¹³, definoval jako „*obnovitelné nefosilní přírodní zdroje energie, jimiž jsou energie větru, energie slunečního záření, geotermální energie, energie vody, energie půdy, energie vzduchu, energie biomasy, energie skládkového plynu, energie kalového plynu z čistíren odpadních vod a energie bioplynu*“ (ustanovení § 2 písm. a) zákona č. 165/2012 Sb.).

Cílem přijetí zákonů upravujících OZE byla především skutečnost, že dostupné zdroje energie se postupně vyčerpávají, a lidstvo tak musí hledat další zdroje energie, tj. zdroje alternativní, které nutně nemusí být zdroji novými¹⁴.

OZE hrají také důležitou roli v problematice zmenšování emise kysličníku uhličitého (CO₂) do atmosféry, čímž se také zabývá politika Evropské unie. Elektřina vyrobená z OZE je vysvětlena jako energie elektřina vyrobená v zařízeních, která využívají pouze obnovitelné zdroje energie a část elektřiny vyrobené z obnovitelných zdrojů energie v hybridních zařízeních, která využívají i neobnovitelné zdroje energie, a to včetně obnovitelné elektrické energie používané k doplnění akumulčních systémů, ale s výjimkou elektrické energie vyrobené jako výsledek těchto akumulčních systémů (Kolektiv autorů, 2007).

Česká republika je od 1. 5. 2004 členským státem Evropské unie, proto její legislativa musí být v souladu s unijním *acqui*. Česká republika má ze svého členství v Unii mnohé

¹² Přízně se však, že i sluneční energie může být nestálá, což je způsobeno střídáním dne a noci, oblačností či dalšími klimatickými jevy apod.

¹³ S účinností ode dne 1. 1. 2013 nahradil zákon č. 180/2005 Sb., o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie a o změně některých zákonů (zákon o podpoře využívání obnovitelných zdrojů).

¹⁴ Např. energie větru, vody nebo spalování dřeva mají dalekosáhlou historii.

výhody, na druhou stranu musí respektovat přijaté unijní dokumenty a přijímat v souladu s nimi vlastní právní předpisy a respektovat danou společnou politiku. V roce 1997 přijala Evropská unie Bílou knihu „*Energie pro budoucnost – obnovitelná energie*“, která se zaměřila na využívání alternativních zdrojů energie; cílem bylo zvýšit podíl energie z obnovitelných zdrojů v EU z tehdejších 6 % na 12 % v roce 2010 (Ciucci, 2020). V prosinci 2018 vstoupila v platnost revidovaná směrnice o obnovitelných zdrojích energie, která je součástí balíčku opatření „Čistá energie pro všechny Evropy“. Jejím hlavním cílem je zachovat vůdčí postavení Unie v oblasti OZE; novým závazným cílem v oblasti energie z OZE pro EU je minimálně 32 % konečné spotřeby energie využívat právě z OZE (Ciucci, 2020).

Z mezinárodních dokumentů se danou problematikou zabývá Kjótský protokol k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu, který byl přijat také v roce 1997. Země, které tento protokol podepsaly, se zavázaly, že do konce kontrolního období (2008 – 2012) sníží své emise skleníkových plynů nejméně o 5,2 %; v roce 2012 byl schválen dodatek, který ukládal další povinné snížení emisí o 20 % do konce roku 2020 (Ministerstvo životního prostředí, 2020).

Jak je uvedeno výše, Česká republika se zavázala, že do roku 2020 pokryje z OZE 13 % výroby elektrické energie. Do českého právního řádu proto byl s účinností od 1. 8. 2005 přijat zákon č. 180/2005 Sb., o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie a o změně některých zákonů (zákon o podpoře využívání obnovitelných zdrojů), jehož cílem byla především podpora všech možných a dostupných OZE a dále zajišťování trvalého zvyšování podílu OZE na spotřebě primárních energetických zdrojů, přispívání k šetrnému využívání přírodních zdrojů a k trvale udržitelnému rozvoji společnosti a konečně vytvoření podmínek pro naplnění indikativního cíle podílu elektřiny z OZE na hrubé spotřebě elektřiny v České republice ve výši 8 % k roku 2020 a příp. zvyšování tohoto podílu¹⁵.

Zákon byl s účinností od 1. 1. 2013 zrušen a nahrazen zákonem č. 165/2012 Sb., o podporovaných zdrojích energie a o změně některých zákonů. Předmětem této úpravy je mimo jiné podpora elektřiny, tepla a biometanu z OZE, dále stanovení podmínek pro vydávání, evidenci a uznávání záruk původu energie z OZE, financování podpory na úhradu nákladů spojených s podporou elektřiny z podporovaných zdrojů a odvod z elektřiny ze slunečního záření. Zákon si klade za cíl podporovat ochranu klimatu a životního prostředí, za tím účelem proto upravuje způsoby podpor využití OZE, zajištění zvyšování jejich podílu na spotřebě primárních energetických zdrojů či vytváření podmínek pro naplnění závazného cíle podílu

¹⁵ To vyplývá z ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 180/2005 Sb.

energie z obnovitelných zdrojů na hrubé konečné spotřebě energie v České republice (ustanovení § 1 odst. 2 zákona č. 165/2012 Sb.).

Právní rámec využívání a hospodaření s OZE uzavírají dále zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), a zákon č. 406/2000 Sb., o hospodaření energií, v platném znění.

1.5 Jak funguje Evropská unie

Dovolím si také stručný exkurz do fungování Evropské unie. Pařížskou smlouvou bylo založeno Evropské společenství uhlí a oceli („*ESUO*“). Smlouvu podepsalo dne 18. 4. 1951 šest evropských států, a to Francie, Spolková republika Německo, Itálie, Belgie, Nizozemí a Lucembursko. Smlouva nabyla platnosti dne 23. 7. 1952, přičemž její trvání bylo omezeno na 50 let; dne 23. 7. 2002 tak platnosti pozbyla. Jsou s ní spojeni především dva muži, a to Jean Monnet a Robert Schuman, tj. šéf francouzského Vysokého plánovacího úřadu a francouzský ministr zahraničí. Byl to právě Schuman, který v roce 1950 představil plán, jehož smyslem byla kombinace politické potřeby zabránit rozšiřování sovětského vlivu s úsilím pomoci rozvoji hospodářství zúčastněných zemí; stavebním kamenem jeho plánu však bylo vytvoření společného trhu pro uhlí a ocel (Fiala & Pitrová, 2003). Pařížská smlouva byla nepochybně prvním zásadním krokem vedoucím k evropské integraci. Prvotní důvody byly v zásadě dva: jednak politicko-bezpečnostní, kdy se Evropa snažila vytvořit velmoc jako protiváhu Spojeným státům americkým a zabránit izolaci ve druhé světové válce poraženého Německa, a jednak ekonomické, kdy se evropské státy snažily vytvořit světovou hospodářskou velmoc (Týč, 2010).

Postupem doby význam uhlí a oceli začal postupně klesat a místo nich nastoupila jaderná energie. Ta byla vybrána jako další krok evropské integrace, k ní se pak přidala také další odvětví, např. doprava a zemědělství. Jednání signatářů *ESUO* začala v roce 1955 a výsledkem bylo uzavření tzv. Římských smluv, tj. Smlouvy o zřízení Evropského hospodářského společenství („*EHS*“) a Smlouvy o zřízení Evropského společenství pro atomovou energii („*Euroatom*“). Římské smlouvy podepsalo šest evropských států dne 27. 3. 1957, v platnost vstoupily dne 1. 1. 1958. Byla to právě Smlouva o *EHS*, která byla základem pro postupné vytvoření společného trhu.

Zřizovací smlouvy obsahují formální a věcná ustanovení, která vytvářejí rámec pro provádění politik evropských institucí, když stanoví základní pravidla, která definují rozsah politik a zajišťují strukturu pro opatření přijatá institucemi, která se týkají každé z nich. Určují také formální pravidla rozdělení pravomocí mezi Evropskou unií a členskými státy.

S přijímáním dalších aktů a smluv byla také prohlubována integrace mezi jednotlivými členskými zeměmi, zpočátku především v hospodářské oblasti, později, zejména po přijetí Lisabonské smlouvy v roce 2009, také v oblasti politické. Nová entita, Evropská unie, vznikla na základě Maastrichtské smlouvy z roku 1993, právní subjektivitu, na jejímž základě může Unie samostatně vystupovat v mezinárodních vztazích, jí pak přisoudila právě Lisabonská smlouva¹⁶. Změny si vyžádal také institucionální rámec, byl upraven cíl integrace, který prezentoval Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a práva. Lisabonskou smlouvou vznikla také funkce Vysokého představitele pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, který *de facto* plní funkci ministra zahraničních věcí Unie. Unie v současné době funguje na základě pravomocí výlučných, sdílených a podpůrných (koordinačních a doplňkových). Nejsilnější je Unie v oblasti výlučných pravomocí, kam patří celní unie, pravidla hospodářské soutěže, měnová politika pro členy eurozóny, zachování biologických mořských zdrojů a společná obchodní politika. V těchto oblastech vytváří právní rámec Unie a členské země mají při jejich výkonu pouze subsidiární pravomoci. Na stejné úrovni je Unie a členské státy v oblasti sdílených pravomocí, např. v oblasti vnitřního trhu či ochrany spotřebitele, nejslabší je Unie v oblasti podpůrných pravomocí, např. v oblasti cestovního ruchu, lidského zdraví apod.

1.4 Evropská unie a trvale udržitelný rozvoj

Evropská unie řadí ochranu životního prostředí mezi své hlavní priority, a to již od roku 1986 v rámci Jednotného evropského aktu. Současnou úpravu nalezneme ve Smlouvě o fungování Evropské unie (SFEU), konkrétně v článku 191. Cílem politiky životního prostředí je „*zachování, ochrana a zlepšování kvality životního prostředí, ochrana lidského zdraví, uvážlivé a racionální využívání přírodních zdrojů, podpora opatření na mezinárodní úrovni určených k řešení regionálních a celosvětových problémů životního prostředí a zejména boj proti změně klimatu*“ (článek 191 SFEU). Politika Unie přihlíží také k rozdílům v ochraně a stavu životního prostředí v jednotlivých regionech. Článek 192 SFEU dává orgánům Unie pravomoc přijímat normy v oblasti životního prostředí, článek 193 téhož pak členskými státy umožňuje, aby přijaly přísnější opatření k ochraně životního prostředí.

Akční programy přijaté podle článku 192 odst. 3 SFEU jsou založeny na boji proti změnám klimatu, na podpoře biodiverzity, ochraně životního prostředí a lidského zdraví, kontrole přírodních zdrojů a efektivním odpadovým hospodářstvím.

¹⁶ Podle Hamuláka a Stehlíka je Unie organizací s vlastní právní subjektivitou, prostřednictvím které členské země realizují cíle ekonomické i politické integrace, která je ve většině oblastí realizována pomocí tzv. supranacionální metody, kterou doplňuje mezivládní princip v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky (Hamulák & Stehlík, 2011).

Strukturální fondy, tj. Evropský fond pro regionální rozvoj a Evropský sociální fond a Fond soudržnosti jsou hlavními nástroji regionální a strukturální politiky Unie. Hlavním cílem je snižovat regionální rozdíly a zlepšovat životní prostředí, podporovat výstavbu infrastruktury, investovat do lidských zdrojů a vytvářet zdravé podnikatelské prostředí. Podle Wokouna je jejich význam pro hospodářskou a sociální soudržnost v rámci Unie stěžejní a nezastupitelný (Wokoun, 2006).

Shora zmíněné fondy představují hlavní nástroj realizace evropské politiky hospodářské a sociální soudržnosti. Z nich jsou rozdělovány prostředky, které jsou určeny ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů mezi členskými státy Unie a také jejich regiony. Praktickou ukázkou fungování těchto fondů představuje právě čerpání příslušných prostředků z operačních programů.

CÍL PRÁCE

Cílem této diplomové práce je komplexní analýza programových dokumentů v České republice, které řeší problematiku životního prostředí a zhodnocení národních a evropských finančních nástrojů podporujících ochranu životního prostředí v České republice.

METODIKA PRÁCE

Teoretická část práce obsahuje literární rešerše, v němž jsou vysvětlena témata související se životním prostředím, z pohledu právního, ekonomického a společenského. Literární rešerše obsahuje také témata trvale udržitelného rozvoje, obnovitelných zdrojů energie a fungování Evropské unie. Podkladem pro zpracování této části byly především knižní zdroje, odborné články a příslušné právní normy.

Úvod praktické části této práce je věnován jednotlivým programovým dokumentům, které se zabývají ochranou životního prostředí. Zde jsou příslušné informace čerpány především z internetových zdrojů příslušných ministerstev a Evropské unie.

Při zpracování této práce budou použity zejména metoda analýzy a metoda syntézy. Toto studium bude doplněno sběrem relevantních dat, konkrétně statistických informací týkajících se operačních programů, jejich priorit a čerpání finančních prostředků za programového období 2004 – 2006, dále programového období 2007 – 2013, programového období 2014 – 2020 až po současné programové období 2021 - 2027. Za nezbytnou se jeví také metoda komparativní, a to při srovnávání jednotlivých operačních programů a čerpání finančních prostředků. Získané informace a data budou následně podkladem pro zhodnocení naplňování programových dokumentů životního prostředí v České republice.

HYPOTÉZA

Pro tuto diplomovou práci jsem stanovila tři hypotézy – předpoklady, které budou v jejím rámci potvrzeny nebo vyvráceny:

1. V České republice existuje dostatek finančních nástrojů k ochraně životního prostředí.
2. České republice se dlouhodobě daří plnit cíle strategických dokumentů přijaté na ochranu životního prostředí.
3. Česká republika plně využívá čerpání finančních prostředků z operačních programů.

2 VYHODNOCENÍ INFORMACÍ

Praktická část obsahuje především vyhodnocení informací na základě relevantních dat získaných ze statistických informací týkajících se operačních programů, jejich priorit a čerpání finančních prostředků. V první části je však čtenář seznámen s jednotlivými zkoumanými programovými dokumenty, které se zabývají ochranou životního prostředí.

2.1 Programové dokumenty

Zkoumanými programovými dokumenty jsou ty, které se týkají programového období 2004 – 2006, dále programového období 2007 – 2013, programového období 2014 – 2020 a konečně současného programového období zahájeného v roce 2021 a trvajících do roku 2027.

Jak již bylo uvedeno v první kapitole této práce, Evropská unie hraje v oblasti ochrany životního prostředí zásadní roli. Především se snaží prosazovat udržitelný rozvoj, a to spojováním ekonomických, hospodářských a sociálních aspektů. Ochrana životního prostředí je tak jeden z jejích základních cílů. Tomu ostatně bylo i v minulosti, zejména poté, co začaly vycházet první analýzy upozorňující na zhoršení životního prostředí a s tím související klimatické změny. Již v roce 2004 představovala Unie podle Smolka jeden z nejvýznamnějších subjektů na poli mezinárodní ochrany životního prostředí (Smolek, 2004), neboť již v té době byla účastníkem mezinárodních smluv zabývajících se mezinárodní ochranou životního prostředí. Snažila se již v té době prosazovat „*vysoké standardy kvality životního prostředí, a to zejména přijímání přísných environmentálních norem a jejich řádnou implementaci v rámci národních právních rámců*“ (Smolek, 2004, s. 24).

Do Smlouvy o fungování Evropské unie, které předcházela Smlouva o Evropském společenství z roku 1957, byla kapitola o životním prostředí zařazena až v roce 1986 Jednotným evropským aktem¹⁷. Její náplní byla především podpora opatření proti přeshraničním zásahům do životního prostředí. Do té doby kapitoly o životním prostředí ve Smlouvách chyběly. Evropská politika životního prostředí se vyvíjela postupně, spolu se začleňováním dalších států a změnou v charakteru evropského uspořádání. McCormick uvádí, že od podpisu Římských smluv, tj. od roku 1957 začala první fáze vývoje evropské environmentální politiky, která trvala až do roku 1972 (McCormick, 2001). Období mezi tímto rokem a rokem 1986, důležitého z hlediska Jednotného evropského aktu, pak můžeme označit jako fázi tzv. environmentální revoluce. Poslední fáze přitom podle téhož autora nastává od roku 1993, v níž se environmentální oblast dostává mezi unijní priority (McCormick, 2001).

¹⁷ Současný článek 191 SFEU.

Nicméně významným, vedle roku 1986, byl rok 1972, kdy se ve švédském Stockholmu konala konference OSN o lidském prostředí. *De facto* vůbec poprvé se životní prostředí stalo hlavním předmětem projednání na takové úrovni. Můžeme říci, že tato konference byla jakousi inspirací pro tehdejší Společenství pro zavedení vlastní politiky životního prostředí. Ještě téhož roku se v Paříži konal summit, na němž se řešily otázky týkající se právě životního prostředí a jeho ochrany v členských státech tehdejšího Společenství. Bez zajímavosti není, že v roce 1973 nabyl platnosti první akční program, tzv. První enviromentální akční program, a to na období 1973 – 1976 (McCormick, 2001), který byl pro budoucí politiku životního prostředí v pozdější Unii zásadní. Byl uceleným programem, který již obsahoval administrativní a legislativní nástroje směřující k ochraně životního prostředí. Mezi principy enviromentální politiky zařadil např. tyto:

- znečišťovatel platí,
- společný postup členských států v ochraně životního prostředí,
- koordinace národní ochrany životního prostředí s ochranou životního prostředí ve Společenství,
- ohled na zájmy tehdy označovaných rozvojových států.

Všimněme si také toho, že první enviromentální akční program spadá do části období nazvaného McCormickem jako enviromentální revoluce. Je to dáno tím, že v tomto období, tj. od roku 1972 do roku 1986, se skutečně stanovily konkrétní kroky ke společné politice životního prostředí. Tak byl v roce 1973 ustanoveno Generální ředitelství Evropské komise, které se mělo zabývat právě enviromentálními problémy. Následovaly pak další dva enviromentální akční programy, a to konkrétně Druhý z období 1977 – 1981 a Třetí z období 1982 – 1986. Druhý program v zásadě navazoval na ten První, alespoň v základních principech, vsadil však již i na prosazování preventivních opatření v souvislosti s využíváním zdrojů. Proto mezi základní principy Druhého programu patří:

- zásada, že prevence je účinnější než léčba,
- činnost jednoho členského státu nesmí nijak poškodit životní prostředí jiného členského státu,
- podpora celosvětové ochrany životního prostředí,
- princip subsidiarity.

Ve Třetím enviromentálním akčním programu již nalézáme snahu o integraci politiky životního prostředí mezi ostatní politiky tehdejšího Společenství. Zaměřoval se na efektivní využívání přírodních zdrojů, snižování nadměrného znečišťování, na druhou stranu

neobsahoval definici či alespoň náznaky nějaké společné politiky životního prostředí, jako tomu bylo např. u společné zemědělské politiky. Jak již bylo řečeno výše, skutečným mezníkem pro životní prostředí v rámci Společenství, byl rok 1986 a přijetí Jednotného evropského aktu (JEA), který *de facto* znamenal tzv. první revizi zakládajících smluv Evropských společenství. Jeho primárním cílem tak bylo skutečně revidovat Římské smlouvy, které zřídily Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii; jeho základním smyslem bylo vyvolat novou dynamiku evropské integrace a vytvořit vnitřní trh, tedy oblast bez vnitřních hranic s volným pohybem zboží, osob, služeb a kapitálu do 1. ledna 1993 (EUR-lex, 2018). Pozměnil také pravidla týkající se činnosti evropských orgánů, rozšířil pravomoci tehdejšího Společenství a otevřel vlastně cestu pro další politickou integraci a hospodářskou a měnovou unii (které byly zavedeny Smlouvou o EU).

Poté, co vstoupil v platnost Jednotný evropský akt, vstoupila v platnost také Čtvrtý enviromentální akční program. Ten podle Bretherton a Voglera reagoval právě na závěry přijaté v JEA, především na jednotný vnitřní trh (Bretherton & Vogler, 1999). Jednotný vnitřní trh totiž znamenal i poměrně zásadní negativní dopady na životní prostředí členských států, např. zvýšenou dopravu, převozy nebezpečného odpadu apod. Čtvrtý program tak kladl důraz na vzdělávání v enviromentální oblasti, jakož i na hledání alternativních přístupů a uplatňování určitých nástrojů politiky životního prostředí, a to regulační či informační a ekonomické (subvence, daně, poplatky apod.).

Smlouva o Evropské unii, jinak také zvaná jako Maastrichtská smlouva vstoupila v platnost v roce 1993 a ochranu životního prostředí zakotvila jako samostatnou politiku nově vzniklé Evropské unie. Na období 1993 – 2000 byl přijat Pátý enviromentální akční program, jež ve svém podtitulu nesl název „*Směrem k udržitelnému rozvoji*“. Program se zaměřoval nejen na ekonomický, ale také a sociální rozvoj, díky němuž by se měly snížit dopady na životní prostředí. Obsahoval především dlouhodobé cíle, např.

- zamezit dalšímu poškozování životního prostředí,
- udržitelná kvalita života,
- udržitelný rozvoj,
- přístup k přírodním zdrojům.

S ohledem na to, že program byl přijat do roku 2000, bylo prakticky hned zřejmé, že tyto skutečně dlouhodobé cíle se do tohoto roku splnit nepodaří. Přijetí Amsterodamské smlouvy v roce 1999, představující další revizi stávajících Smluv, sice znamenalo zakotvení udržitelného rozvoje jako hlavního cíle EU a začlenění potřeby ochrany životního prostředí

mezi ostatní unijní politiky, jak však víme, i tehdy se ukázaly tyto cíle jako nereálné. Byly však přijaty další plány a programové dokumenty, např. Šestý environmentální akční program na období 2002 – 2012, tj. na dlouhé období 10 let. V podtitulu nesl název „*Naše budoucnost, naše volba*“. Unie při jeho přípravě již počítala s tzv. východním rozšířením, největším od Římských smluv, kdy se dnem 1. května 2004 staly novými členskými státy země střední, východní a jihovýchodní Evropy v počtu 10. Program proto stanovil čtyři základní oblasti:

- boj proti změnám klimatu s cílem stabilizovat koncentrace plynů přispívajících ke skleníkovému efektu na úrovni, která nezpůsobí nepřírozené výkyvy zemského podnebí,
- zabezpečení biologické rozmanitosti,
- zajištění udržitelného hospodářství s přírodními zdroji a odpady,
- vztah mezi životním prostředím a zdravím (EnviWeb, 2011).

V tomto programu se setkáme také s koncepcí určitých strategií, které měla vyvinout Evropská komise ve třetím roce fungování tohoto programu, a to čistý vzduch pro Evropu, zajištění zdravého mořského prostředí, přijetí nástrojů v oblasti recyklace odpadů, ochrany půdy, racionálního využívání přírodních zdrojů a racionálního používání pesticidů. Tyto strategie byly klíčové pro posouzení dopadů ekonomické, sociální a environmentální činnosti a znamenaly v podstatě první ucelený rámec v oblasti regulací a nástrojů pro ochranu životního prostředí v rámci Unie (EUbusiness, 2009).

Stěžejním dokumentem v oblasti environmentální politiky Unie byla tzv. Lisabonská smlouva, která vstoupila v platnost v roce 2009¹⁸. Na základě této smlouvy byla environmentální politika zařazena mezi sdílené pravomoci Unie a členských zemí. Zdůraznila také podporu aktivit v mezinárodní oblasti životního prostředí, směřujících k řešení globálních problémů, a to především v oblasti změny klimatu.

Rok 2010 znamenal přijetí strategie nazvané Evropa 2020, což je dokument představující desetiletou strategii Unie pro udržitelný, inteligentní a inkluzivní růst (eur-Lex, 2017). Jejím cílem je zajištění hospodářského oživení EU po hospodářské a finanční krizi. Strategie řeší jak strukturální slabiny ekonomiky Unie a ekonomické a sociální problémy, tak dlouhodobé výzvy globalizace, tlaku na zdroje a stárnutí populace. Obsahuje pět základních cílů, mezi nimi např. aby 3 % HDP EU byla investována do výzkumu a vývoje. Environmentální

¹⁸ Předcházela jí tzv. Niceská smlouva z roku 2001, ta však pouze reformovala institucionální uspořádání EU.

politiky se týká jeden z nich, a to snížit nejméně o 20 % emise skleníkových plynů, zvýšit na 20 % podíl obnovitelných zdrojů energie a zvýšit o 20 % energetickou účinnost (eur-Lex, 2017).

V roce 2013 vstoupil v platnost Sedmý environmentální akční program na období 2014 – 2020 s podtitulem „*Spokojený život v mezích naší planety*“. Podle Bergera a Endla znamenal tento program snahu Unie o intenzivní práci na ochraně životního prostředí, přírodních zdrojů, zabezpečení zdraví obyvatel a kvalitních životních podmínek, jakož i podporu nízkouhlíkového hospodářství, které bude udržitelně využívat přírodní zdroje, a měl fakticky přispět k dosažení cílů Evropy 2020 (Berger & Endl, 2014). Program vytyčil čtyři hlavní a dva doplňkové cíle, a to:

- zachování, zlepšení a ochranu přírodního kapitálu Unie,
- racionální využívání přírodních zdrojů,
- přechod k nízkouhlíkovému hospodářství,
- ochranu zdraví obyvatel Unie,
- posílení udržitelnosti měst v Unii,
- zvýšení efektivnosti Unie při řešení mezinárodních otázek v oblasti životního prostředí a klimatu.

Ke splnění těchto cílů by měly pomoci určité nástroje, a to důraz na dodržování právních předpisů, přístup k informacím, investice do ochrany životního prostředí, další fáze integrace environmentální politiky do dalších politik EU. Program sice končil v roce 2020, nicméně splnění shora uvedených cílů mělo nastat do roku 2050. Jak vyplývá z rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady Unie, „*zdrojem naší prosperity by měla být cyklická ekonomika, která neplytvá přírodními zdroji, kde biologická rozmanitost je chráněna a reprodukována způsoby, jež zachovávají přírodní bohatství pro následující generace*“ (EP & Rada EU, 2013).

V březnu 2022 přijala Rada EU tzv. osmý akční program pro životní prostředí, který slouží především jako vodítko pro tvorbu a provádění politiky v oblasti životního prostředí do roku 2030. Jeho hlavním cílem je zrychlení ekologické transformace spravedlivým a inkluzivním způsobem a v souladu s dlouhodobým cílem do roku 2050, jímž je „*spokojený život v mezích možností naší planety*“ (Rada EU, 2022). Prakticky se v něm opakují tematické prioritní cíle, mezi nimiž nalezneme např. snížení emisí skleníkových plynů, přizpůsobení se změně klimatu, ochrany a obnovy biologické rozmanitosti, seznámíme se však také s modelem regenerativního růstu a nulového znečištění. Základními podmínkami pro dosažení těchto cílů Rada EU zařadila:

- snížení materiálové a spotřební stopy EU,

- posílení pozitivních environmentálních pobídek,
- postupné rušení dotací poškozujících životní prostředí, zejména dotací na fosilní paliva.

Neustále se opakující pojem politika soudržnosti (kohezní politika) je stěžejní právě v oblasti regionální politiky a evropských fondů. Molle chápe soudržnost jako stav, který vyjadřuje úroveň disparit mezi členskými státy, jejich regiony nebo jinými skupinami v Unii, které jsou společensky a politicky akceptovatelné (Molle, 2007). Lze dovodit, že politika soudržnosti zastřešuje všechny projekty, které jsou financovány z ESI fondů. Jejím cílem je snižovat rozdíly mezi regiony Unie a určitým způsobem eliminovat zaostalost regionů. V Lisabonské smlouvě patří politika soudržnosti mezi sdílené pravomoci, takže členské státy mohou být aktivní pouze v rozsahu, v jakém EU aktivní není.

2.1.2 Strategické dokumenty v České republice

V současné době platí v České republice strategický rámec pro rozvoj České republiky, nazvaný Česká republika 2030, který navazuje na Strategický rámec udržitelného rozvoje z roku 2010 (Vláda ČR, 2015). Základní rámec byl schválen vládou v červenci 2015. Jde o poměrně obsáhlý dokument, který v podstatě udává směr, jímž by se rozvoj České republiky a společnosti v ní žijící měl vydat do roku 2030. Cílem takových kroků by mělo být zlepšení kvality života u nás a směřování naší země k rozvoji, který je udržitelný po sociální, ekonomické i environmentální stránce. Dokument předpokládá, že Česká republika bude v roce 2030 demokratickým právním státem založeným na respektu k občanským, politickým, hospodářským a sociálním právům svých obyvatel a rozvíjejícím svou kulturně danou identitu. Současně bude respektovat přírodní a územní limity a chránit biologickou rozmanitost. V dokumentu si všimněme opakovaného důrazu na udržitelný rozvoj, který je poměřován zvyšováním kvality života každého jednotlivce i společnosti jako celku, přičemž naplňuje potřeby přítomných generací, aniž by ohrozil schopnost budoucích generací naplňovat ty své.

Dokument samozřejmě vyzdvihuje příslušnost České republiky v Evropské unii, klade důraz na společné úsilí o udržitelný rozvoj Unie a oceňuje příspěvek České republiky k naplňování globálních cílů udržitelného rozvoje přijatých OSN. Dokument upozorňuje na to, že princip udržitelnosti připomíná, že rozvoj společnosti ovlivňují fyzické limity planety a krajiny, přičemž většina přírodních zdrojů je konečná, jejich nadměrné čerpání může naši společnost poškodit a v podstatě je rozvojem pouze na dluh.

Musíme si uvědomit, že člověk je součástí přírody, samotný dokument však tematiku zpracovává z hlediska lidí a jejich potřeb. Perspektiva udržitelného rozvoje se v posledních letech stala hlavním názorovým proudem politické debaty v Evropě i ve světě. Řeší totiž palčivé

výzvy současného světa, jimiž jsou změna klimatu, demografické změny, ztráta úrodné půdy či prohlubující se nerovnosti. Stará se také o narůstající propojování současného světa, v důsledku kterého je nutné vnímat svět v souvislostech a brát ohled na zodpovědnost každého státu vůči globálnímu společenství.

2.1.3 Programové období 2004 - 2006

Jak jsem uvedla v první kapitole této práce, jsou hlavními nástroji regionální a strukturální politiky EU, která zlepšuje životní prostředí, strukturální fondy a fond soudržnosti. V rámci pro Českou republiku zkráceného programového období 2004 – 2006 získala naše země prakticky již po svém vstupu do Unie možnost čerpat finanční prostředky z těchto fondů. V tomto období se Unie zaměřila na snižování rozdílů mezi regiony s důrazem na hospodářskou a sociální soudržnost Unie. V České republice tak fungovalo pět operačních programů, a to:

- Společný regionální operační program,
- Operační program Infrastruktura,
- Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství,
- Operační program Rozvoj lidských zdrojů,
- Operační program Průmysl a podnikání.

Na ochranu životního prostředí se zaměřoval především Operační program Infrastruktura, který na jedné straně podporoval modernizaci a rozvoj dopravní infrastruktury při respektování principů udržitelného rozvoje, na druhé straně podporoval snižování negativních důsledků dopravy na životní prostředí a samotnou ochranu životního prostředí a jeho složek (vody, ovzduší, klimatu, nakládání s odpady), ochranu přírody a krajiny a odstraňování starých zátěží. Státní politika životního prostředí České republiky, která platila pro období 2004 – 2010, se soustředila na obdobné priority, tedy na ochranu přírody, krajiny a biologické rozmanitosti, na udržitelné využívání přírodních zdrojů, na kvalitu života spojenou s životním prostředím či ochranu klimatického systému Země. Tento Operační program tak z této politiky de facto vychází, přičemž její cíle naplňují priority Zlepšování environmentální infrastruktury a Snižování negativních důsledků dopravy na životní prostředí. Environmentální aspekty představují jedno ze zásadních kritérií pro výběr projektů OP Infrastruktura. Důraz je kladen na zachování a obnovu přírodního bohatství, kulturního rázu a ekologické stability krajiny, zvýšení environmentálního povědomí občanů a jejich zapojení do rozhodovacího procesu takovým způsobem, aby byly respektovány principy udržitelného rozvoje a přibližování ke standardům EU. Zvláštní pozornost je věnována principu „*znečišťovatel platí*“.

Při výběru projektů spadajících do jednotlivých opatření se kladl důraz na zachování a obnovu přírodního bohatství, kulturního rázu a ekologické stability krajiny, zvýšení environmentálního povědomí občanů a jejich zapojení do rozhodovacího procesu takovým způsobem, aby byly respektovány principy udržitelného rozvoje a přibližování ke standardům EU. Nebyl podpořen žádný projekt, který by nebyl v souladu se směrnicí o posuzování vlivu na životní prostředí. Nadto byl v roce 2005 přijat zákon č. 180/2005 Sb., o podpoře využívání obnovitelných zdrojů energie, jehož hlavním smyslem bylo získání investic do výroby čisté energie, lepší využívání zemědělské půdy a zvýšení zaměstnanosti na venkově. V květnu 2005 vláda schválila také program podpory využívání alternativních paliv v dopravě. Evropská komise schválila *Národní alokační plán o podmínkách obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů*. Česká republika předložila počátkem roku 2005 Evropské komisi návrh na vymezení 864 evropsky významných lokalit a 38 ptačích oblastí v ČR v rámci soustavy *Natura 2000* a v průběhu roku probíhalo jeho projednávání. Byla také vyhlášena 25. chráněná krajinná oblast v ČR: *Český les a Český ráj* byl vyhlášen Geoparkem UNESCO. Byly zpřístupněny údaje z integrovaného registru znečištění. V roce 2005 intenzivně pokračovalo projednávání návrhu nového stavebního zákona, pokračovala také příprava *Politiky územního rozvoje ČR. Strategie udržitelného rozvoje ČR* byla schválena usnesením vlády již v roce 2004. Jejím hlavním úkolem bylo včas upozornit na existující a potenciální problémy, které by mohly ohrozit přechod ČR k udržitelnému rozvoji, a iniciovat opatření, jak těmto hrozbám předejít nebo alespoň zmírnit jejich dopad. V prosinci 2006 byla vládě předložena *2. Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR*. Svoláním *Fóra pro udržitelný rozvoj* v říjnu 2006 byly provedeny první kroky k aktualizaci *Strategie udržitelného rozvoje ČR*. V dubnu 2006 byl novelizován zákon o integrované prevenci a omezování znečištění (IPPC). V roce 2006 byla novou směrnicí Ministerstva životního prostředí upravena pravidla pro poskytování finanční podpory v rámci *Programu péče o krajinu*. K významným změnám došlo v roce 2006 v oblasti koordinace územního rozvoje. V květnu 2006 byl schválen dlouho připravovaný koncepční dokument *Politika územního rozvoje*. Současně byl přijat také nový zákon o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), který nahrazuje předchozí normu z roku 1976. Nový zákon však vstoupil v platnost až od 1.1. 2007. V roce 2007 přistoupila *Rada vlády pro udržitelný rozvoj (RVUR)* k aktualizaci *Strategie udržitelného rozvoje ČR*, na niž se pracovalo ještě v průběhu roku 2008. V roce 2007 pokračovala příprava *Programu udržitelného využívání a produktivity zdrojů*, který je orientován na dematerializaci procesů a zvýšení produktivity zdrojů a dále na snižování dopadů výrobních a spotřebních procesů na životní prostředí. Realizace Programu bude probíhat v období 2008 - 2013. K podpoře úspor energie a využívání

obnovitelných zdrojů energií v ČR byl pro rok 2007 vyhlášen *Státní program na podporu úspor energie a využití OZE* (program EFEKT). V rámci ekologické daňové reformy byly zavedeny spotřební daně na pevná paliva, zemní plyn a elektrickou energii, zvýšení daňové zátěže bylo kompenzováno snížením daňového zatížení práce. Tím se fakticky dokončila první fáze ekologické daňové reformy.

Zaměříme se nyní na prioritu označenou jako Snížení negativních důsledků dopravy na životní prostředí, kam zahrnujeme např. hluk komunikací na okolí, spotřeba energie (z fosilních paliv), ovlivnění klimatu produkcí skleníkových plynů či znečištění ovzduší oxidem uhelnatým, oxidu dusíku, těkavými látkami, prachovými částicemi apod. Níže vypracovaná tabulka ukazuje přehled podaných, schválených či zamítnutých projektových žádostí:

Tabulka č. 1: Přehled podaných, schválených a zamítnutých projektových žádostí.

	Podané projektové žádosti	Schválené projektové žádosti	Zamítnuté projektové žádosti
Opatření 2.1.	9	9	0
Opatření 2.2.	10	2	5
Opatření 2.3.	8	6	1
Opatření 2.4.	12	6	1
Součet	39	23	7

Zdroj: [https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2004-2006-\(1\)/cile,-operacni-programy-a-iniciativy](https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2004-2006-(1)/cile,-operacni-programy-a-iniciativy).

Vyplývá z ní, že schválených projektových žádostí, bylo celkem 23. Tyto žádosti měly vydané rozhodnutí o financování z ERDF a z prostředků České republiky. Zamítnutých žádostí bylo sedm. Podpora spočívala v nevratné přímé pomoci pro jednotlivé projekty, pro příspěvek z ERDF platila horní mez maximálně 75 % celkových uznatelných nákladů, na něž lze poskytnout podporu. Průběžné výzvy k podávání žádostí o poskytnutí podpory v rámci této priority byly oficiálně vyhlášeny v květnu 2004, a to na období od června 2004 do září 2006, který byl nakonec posunut na září 2008.

Priorita označená jako Podpora zavádění alternativních paliv (např. paliv na bázi zemního plynu – CNG, biopaliv, vodíku) a využívání alternativních energií v dopravě sloužila především ke snižování množství škodlivin a spotřeby či závislosti na neobnovitelných zdrojích, podpoře regionálního rozvoje a inovačních a tzv. čistých technologií. Cílem byla snaha zvýšit podíl alternativních paliv na celkové spotřebě paliv v dopravě. To nicméně

v krátkodobém horizontu možné není, nadto je potřeba součinnosti s dalšími obory a technologiemi. Podpora dle této priority směřovala především k rozvoji dopravních prostředků využívajících alternativní palivo a související infrastruktury (např. plnicí stanice na CNG, solární systémy pro dopravní účely apod.), příp. také k výzkumným projektům pro rozvoj alternativních zdrojů.

Prioritou č. 3 v rámci programového období 2004 – 2006 bylo tzv. Zlepšování enviromentální struktury. Navazovala na shora uvedené programy Ministerstva životního prostředí a vycházela především ze Šestáho akčního programu EU, který je také uveden výše. Rozhodující byla posouzení ekologických a ekonomických ukazatelů a technická úroveň řešení. V rámci této Priority jsme se setkaly s opatřeními na obnovu enviromentálních funkcí území, zlepšení infrastruktury ve vodním hospodářství a ochrany ovzduší a v oblasti nakládání s odpady a odstraňováním starých zátěží. Podporovány tak byly projekty směřující k vybudování systémové ochrany před povodněmi jako prevence před ničivými následky povodní, zahrnující také systémy na zvýšení retenční schopnosti krajiny a zvýšení biodiverzity vodních toků a jejich okolí. Projekty zahrnovaly revitalizace vodních toků, nevhodně odvodněných pozemků či soustav, rybníků s extenzivním chovem ryb či zakládání nových suchých poldrů,

Následující tabulka popisuje přehled projektových žádostí v hodnocení, schválených a zamítnutých projektových žádostí.

Tabulka č. 2: Přehled podaných, schválených a zamítnutých projektových žádostí.

	Podané projektové žádosti	Schválené projektové žádosti	Zamítnuté projektové žádosti
Opatření 3.1.	207	57	27
Opatření 3.2.	229	56	91
Opatření 3.3.	114	50	10
Opatření 3.4.	149	57	23
Součet	699	220	151

Zdroj: [https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2004-2006-\(1\)/cile,-operacni-programy-a-iniciativy](https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2004-2006-(1)/cile,-operacni-programy-a-iniciativy).

Jak vyplývá z tabulky, schválených projektových žádostí, tedy žádostí, které mají vydané rozhodnutí o financování z ERDF a také spolufinancování z prostředků České republiky, bylo celkem 223. K červnu 2009 bylo v Prioritě 3 zamítnuto celkem 151

projektových žádostí. Formou podpory byla nevratná přímá pomoc pro jednotlivé projekty. Pro příspěvek z ERDF byla stanovena po konzultacích s Komisí a horní mez byla stanovena až na 80 % celkových uznatelných nákladů. Minimální výše celkových uznatelných nákladů musela činit 0,5 mil. Kč.

V případě zlepšení infrastruktury ochrany ovzduší se podpora vztahovala na projekty zabývající se zaváděním environmentálně šetrných technologií ve spalovnách nebezpečného odpadu a na využívání obnovitelných zdrojů energie. Smyslem takových projektů mělo být snížení množství vypouštěných znečišťujících látek, zlepšení imisní situace dotčených lokalit, zlepšení zdravotního stavu obyvatel a stavu vegetace či snížení emisí skleníkových plynů. Formou podpory byla nevratná přímá pomoc pro jednotlivé projekty. Pro příspěvek z ERDF platila horní mez nejvýše 75 % celkových uznatelných nákladů, na které bylo možné poskytnout podporu, a zpravidla nejméně 50 % veřejných výdajů, na které bylo možné poskytnout podporu. V případě investic do infrastruktury, které byly spojeny se značnými čistými příjmy, nesměl příspěvek překročit 50 % celkových uznatelných nákladů. V případě investic do podniků nesměl příspěvek překročit 35 % celkových uznatelných nákladů. Průměrná míra spolufinancování z ERDF vztahovaná k celkovým veřejným zdrojům (70 % celkových uznatelných nákladů), uvedená v indikativním finančním rámci tohoto opatření, byla stanovena po dohodě s Komisí na základě odhadu podílu projektů, které vytváří podstatný zisk. Tento průměr nebyl směrodatný pro jednotlivé projekty. Výše podpory musela být v souladu s horními mezemi pro výši podpory a pro kombinace podpor stanovené v oblasti státní podpory. Minimální výše celkových uznatelných nákladů musela činit 0,5 mil. Kč.

S ohledem na to, že Česká republika tehdy produkovala poměrně značné množství odpadů, zaměřilo se jedno z Opatření v rámci programového období 2004 – 2006 na nakládání s odpady s cílem zlepšit úroveň nakládání s odpady tak, aby byla splněna hierarchie:

1. prevence,
2. materiálové využití,
3. energetické využití,
4. konečné odstranění.

Nadto měla fungovat rekultivace a sanace starých ekologických zátěží. Podporu tak získaly projekty zaměřující se na budování zařízení pro třídění odpadů, pro recyklaci, na využívání odpadů (kompostování, bioplyn apod.), dále budování systémů odděleného sběru různých druhů odpadů (baterie, použité oleje, bioodpad, elektrická zařízení apod.), budování sběrných dvorů a zařízení na úpravu a zpracování odpadů, jakož i těch nebezpečných, zařízení

na dekontaminaci a odstraňování nebezpečných odpadů. Zde se také v plné míře uplatnila zásada „znečišťovatel platí“, neboť podporu nemohl získat ten, kdo tuto zásadu porušoval.

Formou podpory byla nevratná přímá pomoc pro jednotlivé projekty. Pro příspěvek z ERDF platila horní mez nejvýše 75 % celkových uznatelných nákladů, na které bylo možné poskytnout podporu, a zpravidla nejméně 50 % veřejných výdajů, na které bylo možné poskytnout podporu. V případě investic do infrastruktury, které byla spojeny se značnými čistými příjmy, nesměl příspěvek překročit 50 % celkových uznatelných nákladů. V případě investic do podniků nesměl příspěvek překročit 35 % celkových uznatelných nákladů. Výše podpory musela být v souladu s horními mezemi pro výši podpory a pro kombinace podpor stanovené v oblasti státní podpory. Průměrná výše míry podpory z ERDF (vztažená k celkovým veřejným zdrojům) byla stanovena po konzultacích s Evropskou komisí. Minimální výše celkových uznatelných nákladů musela činit 0,5 mil. Kč.

V roce 2008 probíhaly finální fáze realizace většiny projektů. Mnoho z nich bylo kompletně dokončeno, další byly dokončeny ze stavebního hlediska a probíhalo jejich finanční vypořádání. Pokrok nastal zejména v realizaci projektů a certifikaci výdajů. Ke dni 31. 12. 2008 bylo schváleno 398 projektových žádostí v celkové výši 413 418 558 EUR, koneční příjemci uzavřeli s dodavateli smlouvy v celkové výši 406 163 027 EUR, byly realizovány výdaje ve výši 405 278 183 EUR a proběhla certifikace výdajů v celkové výši 283 836 434,71 EUR (MMR, 2023).

2.1.4 Programové období 2007 - 2013

Také v programovém období 2007 – 2013 byly fondy EU nástrojem realizace politiky hospodářské a sociální soudržnosti Unie. Povšimněme si, že také v tomto programovém období tvořila hlavní osu operačního programu oblast dopravy a dopravní infrastruktury, jakož i ochrana životního prostředí směřující tentokrát k budování čistíren odpadních vod, rozvodných sítí pitné vody, výsadbě regenerační zeleně, instalaci větrných elektráren, budování systémů odděleného sběru odpadů či k investiční podpoře vzdělávacích, poradenských a informačních center vzdělávání v oblasti životního prostředí. K tomu byla připojena témata rozvoje měst a obcí či přeshraniční spolupráce a rozvoje cestovního ruchu, lidských zdrojů, podnikání, vědy, výzkumu a zlepšování kvality služeb poskytovaných veřejnou správou a samosprávou (MMR, 2023).

V tomto programovém období vyčlenila Unie na politiku soudržnosti ve všech tehdejších členských státech více než 347 mld. EUR, tj. více než třetinu evropského rozpočtu pro toto období. To samozřejmě svědčí o tom, že Unie skutečně klade zásadní důraz na politiku soudržnosti; uvědomíme si v takovém případě, že jde o projev poměrně silné solidarity, jímž

Unie posiluje společnou identitu. Pro Českou republiku byla vyčleněna částka více než 26 mld. EUR s tím, že z prostředků České republiky měla být vyčerpána částka ve výši cca 4 mld. EUR, přičemž pro čerpání finančních prostředků vytvořila programové dokumenty a další podpůrná zajištění (MMR, 2023). Mezi cíle České republiky, jež se snažila prostřednictvím fondů Unie naplnit, patřily:

- konkurenceschopná česká ekonomika,
- otevřená, flexibilní a soudržná společnost,
- atraktivní území,
- vyvážený rozvoj území.

Tyto cíle byly naplňovány prostřednictvím operačních programů. Základními cíli regionální politiky pro toto programové období byly:

- konvergence, tj. podpora hospodářského a sociálního rozvoje regionů na úrovni NUTS II,
- regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost,
- evropská územní spolupráce.

Prostředky z fondů EU a z České republiky tak byly rozděleny takto:

Tabulka č. 3: Rozdělení finančních prostředků.

Cíl	Fondy pro členské státy Unie	Fondy pro ČR
Konvergence	283 mld. EUR	25,88 mld. EUR
Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost	54,96 mld. EUR	419,09 mil. EUR
Evropská územní spolupráce	8,72 mld. EUR	389,05 mil. EUR
Celkem	347 mld. EUR	26,69 mld. EUR

Zdroj: <https://www.dotaceeu.cz/cs/fondy-eu/predchozi-programova-obdobi/programove-obdobi-2007-2013>.

Pro životní prostředí byl připraven Operační program Životní prostředí, který vytvořil rámec pro přípravu projektů, které mohly být financovány z fondů EU a z prostředků státního rozpočtu České republiky. Hlavním cílem bylo zlepšení jednotlivých složek životního prostředí, podpora udržitelného rozvoje, dlouhodobé konkurenceschopnosti a zaměstnanosti. Skutečnost, že selepší kvalita životního prostředí, totiž souvisí právě se zvýšením konkurenceschopnosti jak státu, tak regionů (MMR, 2009).

Z Fondu soudržnosti a EFRR mohla Česká republika pro program Životní prostředí čerpat více než 5 mld. EUR. Prioritní osy jsou tvořeny sedmi stěžejními tématy:

- 1) zlepšování vodohospodářské infrastruktury a snižování rizika povodní,
- 2) zlepšování kvality ovzduší a snižování emisí,
- 3) udržitelné využívání zdrojů energie,
- 4) kvalitní nakládání s odpady a odstraňování starých ekologických zátěží,
- 5) omezování průmyslového znečištění a environmentálních rizik,
- 6) zlepšování stavu přírody a krajiny,
- 7) rozvoj infrastruktury pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu.

Nepochybně tak byly podporovány projekty směřující ke zlepšení stavu povrchových a podzemních vod, zlepšení kvality pitné vody, prevenci proti povodním, k využívání obnovitelných zdrojů energie, k omezování průmyslového znečištění, k růstu biodiverzity, k ochraně různých druhů rostlin a živočichů, k zajištění ekologické stability krajiny či k budování center vzdělávání v této oblasti.

Program mohl využít prakticky každý, byl otevřen městům, obcím i ostatním subjektům státní správy a samosprávy, různých vědeckým pracovištím či neziskovým organizacím, jakož i fyzickým a právnickým osobám. Výše podpory mohla dosáhnout až 90 % z celkových způsobilých výdajů na projekt. Podmínkou však bylo veřejné spolufinancování. V následující tabulce představuji jednotlivé prioritní osy a jejich podíl na finanční podpoře.

Tabulka č. 4: Prioritní osy a jejich podíl na finanční podpoře.

Pořadí	Prioritní osa	Podíl v %
1.	č. 1 – Zlepšování vodohospodářské infrastruktury a snižování rizika povodní	40,4
2.	č. 4 – Nakládání s odpady a odstraňování starých ekologických zátěží	15,8
3.	č. 3 – Udržitelné využívání zdrojů energie	13,7
4.	č. 2 – Zlepšení kvality ovzduší a snižování emisí	12,9
5.	č. 6 – Zlepšování stavu přírody a krajiny	12,2
6.	č. 5 – Omezování průmyslového znečištění a snižování environmentálních rizik	1,2
7.	č. 7 – Rozvoj infrastruktury pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu	0,9

Zdroj: <https://www.dotaceu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2007-2013/programy-2007-2013/tematicke-operacni-programy/op-zivotni-prostredi>.

Z tabulky zjišťujeme, že nejvíce prostředků bylo poskytnuto na projekty v prioritní ose č. 1, tj. na zlepšování vodohospodářské infrastruktury a snižování rizika povodní, naopak nejméně prostředků se použilo na rozvoj infrastruktury v oblasti vzdělávání, poradenství a osvěty.

2.1.5 Programové období 2014-2020

Na předchozí programové období navazuje to následující, a to pro období let 2014 – 2020. Hlavním cílem Unie pro toto programové období bylo, aby prostředky poskytované z Fondu soudržnosti, z Evropského fondu pro regionální a také z Evropského sociálního fondu maximálním možným způsobem přispěly k naplňování konceptu Evropa 2020 – Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění (MMR, 2023).

Pro toto programové období vyčlenila Unie více než 349 mld. EUR na dosažení stanovených cílů v oblasti politiky soudržnosti (Evropský účetní dvůr, 2018)¹⁹. V podstatě znovu se opakují základní cíle, a to konkurenceschopnost, hospodářský růst, udržitelný rozvoj, zlepšování kvality života. Unie také zopakovala, že politika soudržnosti je hlavní investiční politikou Unie a je financována prostřednictvím Evropských strukturálních a investičních fondů. Důležitý je důraz na Strategii Evropa 2020, která byla zahájena v roce 2010 a jejímž cílem je vytvoření takových podmínek, které budou znamenat inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění.

Všimněme si důležitosti konceptu Evropa 2020, z něhož vycházejí prakticky všechny ostatní dokumenty Unie a členských států.

S konceptem Evropa 2020 souvisí také definice národních rozvojových priorit, k jejichž naplňování dochází prostřednictvím jednotlivých programů. Tyto programy jsou opět rozděleny na jednotlivé specifické oblasti, příp. jde o programy vyplývající z Evropské územní spolupráce, kdy je vyžadována kooperace přesahující hranice jednoho či více členských států.

Kromě Operačního programu Životní prostředí přijala vláda v roce 2012 následující programy:

- OP Podnikání a inovací pro konkurenceschopnost,
- OP Výzkum vývoj a vzdělávání,
- OP Zaměstnanost,
- OP Doprava,

¹⁹ A pro srovnání: v programovém období 2000 – 2006 to bylo cca 230 mld. EUR, v programovém období 2007 – 2013 cca 346,5 mld. EUR.

- Integrovaný regionální operační program,
- OP – Praha – pól růstu ČR,
- OP Technická pomoc,
- OP Rybářství,
- Program rozvoje venkova,
- Program evropské územní spolupráce (MMR, 2023).

Pro Českou republiku bylo pro realizaci výše uvedených programů z ESI fondů určeno cca 25,8 mld. EUR, přičemž na OP Životní prostředí jsou vyčleněny prostředky ve výši bezmála 2,79 mld. EUR²⁰.

Hlavním cílem OP Životní prostředí je ochrana a zajištění kvalitního prostředí pro život obyvatel České republiky, podpora efektivního využívání zdrojů, eliminace negativních dopadů lidské činnosti na životní prostředí a zmírňování dopadů změny klimatu.

Zatímco v programovém období 2007 – 2013 jsme zaznamenali osm prioritních os, v programovém období 2014 – 2020 jich nalezneme pouze šest, a to:

- 1) Zlepšování kvality vod a snižování rizika povodní,
- 2) Zlepšování kvality ovzduší v lidských sídlech,
- 3) Odpady a materiálové toky, ekologické zátěže a rizika,
- 4) Ochrana a péče o přírodu a krajinu,
- 5) Energetické úspory,
- 6) Technická pomoc.

Řídícím orgánem je Ministerstvo životního prostředí, mezi zprostředkujícími subjekty se setkáváme s Agenturou ochrany přírody a krajiny České republiky a Státním fondem životního prostředí. Výše podpory může dosahovat až 85 % z celkových způsobilých výdajů projektu, v ose na ochranu přírody však podpora může dosáhnout až 100 % z celkových způsobilých výdajů.

Hlavní podmínkou, ostatně jako v předchozích programových obdobích, je spolufinancování projektů z peněz příjemce dotace.

Následující tabulka ukazuje podíl jednotlivých prioritních os OP Životní prostředí na celkových výdajích.

²⁰ Nejvíce prostředků bylo určeno na Integrovaný regionální OP (ve výši 476 mld. EUR) a na OP Doprava (ve výši 4,58 mld. EUR), nejméně pak na OP Rybářství (0,03 mld. EUR).

Tabulka č. 5: Prioritní osy a jejich podíl na finanční podpoře.

Pořadí	Prioritní osa	Podíl v %
1.	č. 1 – Zlepšování kvality vod a snižování rizika povodní	29,2
2.	č. 2 – Zlepšování kvality ovzduší v lidských sídlech	20,1
3.	č. 5 – Energetické úspory	17,4
4.	č. 3 – Odpady a materiálové toky, ekologické zátěže a rizika	17,2
5.	č. 4 – Ochrana a péče o přírodu a krajinu	13,3
6.	č. 6 – Technická pomoc	2,8

Zdroj: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/opzp_2014_2020/\\$FILE/OFN-PD_OPZP_2014-2020-20200723.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/opzp_2014_2020/$FILE/OFN-PD_OPZP_2014-2020-20200723.pdf).

Přibližme si nyní podstatu jednotlivých prioritních os. Dobře to ukazuje tabulka prioritních os, specifických cílů a oprávněných žadatelů v tomto programovém období, zpracovaná pro průvodce dotacemi. Jak vidíme z obrázku níže, každá prioritní osa má svou podstatu. Priorita Zlepšování kvality vod a snižování rizika povodní slouží k redukci znečištění povrchových vod, ke zlepšení dodávky a kvality pitné vody a ke snížení nebezpečí povodní; to má ostatně společné s prioritní osou č. 1 z předchozího programového období. Podíl 29,2 % na veškerých prostředcích znamená, že do této prioritní osy směřovaly finanční prostředky ve výši cca 0,77 mld. EUR. Jak vyplývá už ze samotného názvu prioritní osy 2, cílem je vylepšit kvalitu vzduchu a redukovat emise znečišťujících částic do vzduchu, jakož i využívat nové způsoby pro výrobu energie a zlepšovat systémy pro sledování kvality vzduchu. Tato prioritní osa získala cca 0,454 mld. EUR, tj. měla 17,2% podíl na veškerých finančních prostředcích. Nakládání s odpady se týká prioritní osy 3 a jejím cílem je zlepšit kvalitu nakládání s odpady, produkovat méně odpadu, odstranit ekologické zátěže a působit preventivně v oblasti environmentálních rizik. Do této osy bylo přiděleno 17,4 % finančních prostředků, což znamená cca 0,459 mld. EUR.

Prioritní osa 4 v podstatě kopíruje prioritní osu 6 z předchozího programového období. Jak vyplývá z obrázku výše, bylo přiděleno 13,3 % finančních prostředků, tj. cca 0,351 mld. EUR. Podstatou této prioritní osy je především zesílení biodiverzity a přirozené funkce krajiny, zlepšení kvality prostředí v obydlených částech a také záruka příznivého stavu předmětu prevence významných chráněných míst. Prioritní osa 5, Energetické úspory, je něco, s čím se v současné době setkáváme prakticky denně. Klade důraz na to, aby se zvyšovalo využívání obnovitelných zdrojů energie během její výroby nebo výroby tepla. V programovém období bylo přiděleno 20,1 % z veškerých finančních prostředků, které byly přiděleny OP Životní

prostředí, což znamená, že bylo využito cca 0,53 mld. EUR. Ty byly poskytnuty především na snížení energetické náročnosti budov a shora zmíněné využívání obnovitelných zdrojů energie. Technická podpora jako prioritní osa 6 má v podstatě stejnou podstatu jako Technická podpora v předchozím programovém období a stejně jako tehdy, má i nyní nejnižší podíl na poskytnutých finančních prostředcích, tj. cca 0,074 mld. EUR. Prostřednictvím této osy je zajišťováno řádné a efektivní řízení, publicita a informovanost.

Obrázek č. 3: Tabulka prioritních os, specifických cílů a oprávněných žadatelů.

TABULKA PRIORITNÍCH OS, SPECIFICKÝCH CÍLŮ A OPRÁVNĚNÝCH ŽADATELŮ

Přehled oprávněných žadatelů uvedený v tabulce je pouze informativní, úplný výčet naleznete v Pravidlech pro žadatele a příjemce podpory.

Prioritní osa	Specifický cíl	Kraj	Obce a města	Doobnovné svazky obcí	Místní akční skupiny	Právní osoby	Státní podniky	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby	Právní osoby
1	1.1	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1.2	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1.3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	1.4	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
2	2.1	•	•																	
	2.2	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	2.3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	2.4	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
3	3.1	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	3.2	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	3.3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	3.4	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	3.5	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
4	4.1	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	4.2	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	4.3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	4.4	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
5	5.1	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	5.2	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	5.3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•

¹⁾ Pouze obchodní společnosti vlastněné z více než 50 % majetku obcemi a městy nebo jinými veřejnoprávními subjekty.
²⁾ Pouze pro aktivitu 1.3.3 kromě opatření výtavných suchých nádrží.
³⁾ Státní podnik může o dotaci žádat pouze v případě, pokud realizuje projekt na území Prahy.
⁴⁾ Obchodní společnost může o dotaci žádat, pokud je 100% vlastněná veřejným subjektem a není podporována OP PIV.

Zdroj: https://www.sfzp.cz/wp-content/uploads/2017/11/OP%C5%BDP-2014_let%C3%A1k-A4_obecn%C3%BD_tisk.pdf.

K březnu 2023 vyhlásilo Ministerstvo životního prostředí ČR celkem 164 výzev o objemu 112 mld. Kč, což tvoří příspěvek EU, tj. 159 % z celkové alokace. Celkem bylo vydáno 9 673 právních aktů o poskytnutí podpory v hodnotě 68,2 mld. Kč (příspěvek Unie), což představuje 96,8 % alokace programu. Do konce března 2023 proplatilo Ministerstvo životního prostředí ČR 58,1 mld. Kč, tj. 82,4 % alokace (MŽP, 2023).

Podívejme se blíže na problematiku tzv. kotlíkových dotací, které byly poskytovány v rámci tohoto programového období. Jde totiž o to, že od 1. září 2024 bude podle zákona o ochraně ovzduší z roku 2012 povoleno používat kotle pouze 3. a vyšší emisní třídy podle ČSN EN 303-5, přičemž provoz zastaralých kotlů bude zakázán. Na místě je tedy výměna kotlů za nové ekologické zdroje vytápění. Vlastníci nemovitostí tak mohli na jejich pořízení využít dotaci z programu Nová zelená úsporám, pro občany, kteří nemají dostatek finančních prostředků, byla připravena poměrně štědrá podpora právě prostřednictvím tzv. kotlíkových dotací. Na dotace na výměnu kotlů pro domácnosti s nižšími příjmy (senioři, osoby pobírající příspěvek na bydlení) byla vyhrazena částka 1,7 mld. Kč, přičemž samotná dotace mohla dosáhnout až 95 % způsobilých výdajů. Mezi podporované typy zdrojů tepla patří kotel na biomasu s ruční nebo samočinnou dodávkou paliva a elektrická a plynová tepelná čerpadla. Podpora je poskytována na instalace realizované od 1. 1. 2021 ve výši až 95 % způsobilých výdajů s následujícími limity:

Obrázek č. 4: Limity.

Typ zdroje tepla	Limit (Kč)
Tepelné čerpadlo	180 000
Kotel na biomasu s ruční dodávkou paliva	130 000
Kotel na biomasu se samočinnou dodávkou paliva	130 000

Zdroj: <https://2014-2020.opzp.cz/o-programu/kotlikove-dotace/>.

Způsobilé jsou výdaje na: stavební práce, dodávky a služby související s realizací, včetně úpravy spalinové cesty, rekonstrukce otopné soustavy, na akumulční nádoby/kombinovaný bojler, zkoušky nebo testy na uvedení zdroje k užívání a projektová dokumentace.

2.1.6 Programové období 2021-2027

Programové období na léta 2021 – 2027 je v plném proudu. Programy byly schváleny a v roce 2022 začalo postupné vyhlásování výzev napříč všemi programy, které berou v úvahu přechod na zelenou ekonomiku a dopady covidové pandemie.

Ministerstvo pro místní rozvoj připravilo hlavní cíle pro toto programové období, které jsou dobře patrné z následujícího obrázku.

Obrázek č. 5: Pět hlavních cílů programového období 2021 – 2027.

Zdroj: <https://www.dotaceu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/kohezni-politika-po-roce-2020>.

Z fondů Unie jsou spolufinancovány vedle Programu Životního prostředí další programy, a to:

- Program Doprava,
- Integrovaný regionální operační program,
- Technologie a aplikace pro konkurenceschopnost,
- Program Jan Ámos Komenský,
- Program Spravedlivá transformace,
- Program Zaměstnanost+,
- Program Technická pomoc,
- Program Azylového, migračního a integrovaného fondu,
- Program Rybářství,
- Program Fondu pro vnitřní bezpečnost,
- Program Nástroje pro finanční podporu správních hranic a vízové politiky (MMR, 2023).

Nejvíce prostředků z fondů je určeno na Program Doprava, přibližně 4,9 mld. EUR, Program ŽP bude financován prostředky ve výši 2,4 mld. EUR. Podpora environmentálních projektů pokračuje prostřednictvím OP Životní prostředí i v období 2021–2027. Program ŽP je v současném programovém období základním dotačním programem v oblasti ochrany životního prostředí, přičemž z fondů EU bude poskytnuta částka cca 2,4 mld. EUR. Mezi hlavní cíle patří ochrana a zajištění kvalitního prostředí pro život obyvatel České republiky, dále omezení negativní dopadů lidské činnosti na životní prostředí a klima a příspěvek k řešení problémů životního prostředí a klimatu na evropské a globální úrovni.

Z minulého období zůstala velká část podporovaných aktivit, k tomu nově program přináší snadnější realizaci komplexních projektů, větší důraz na adaptaci na změnu klimatu, podporu vzdělávání, prevenci vzniku dalších typů odpadů (potravinové odpady, textil, biologický odpad apod.). Program je zaměřený zejména na veřejný sektor, nicméně v oblasti oběhového hospodářství, anebo ochrany ovzduší, dochází k zapojení soukromého sektoru, tj. právnických osob a domácností.

Přínosy programu Životní prostředí by měly spočívat např.:

- ve snížení konečné spotřeby energie,
- ve snížení emisí skleníkových plynů,
- ve zvýšení podílu energie z obnovitelných zdrojů,
- v recyklaci 90 % plastových výrobků na jedno použití,
- v ochraně cenných složek přírody a krajiny.

Program je zaměřen především na ochranu a péči o přírodu a krajinu, na zlepšení kvality ovzduší, na ochranu a zlepšení stavu vody a vodního hospodářství, na řešení sucha a také na povodňovou prevenci a opatření proti sesuvům půdy na sanaci míst s ekologickou zátěží či na vytvoření zázemí pro vzdělávání v oblasti udržitelného rozvoje.

Žadatelé mohou být např. kraje, obce, státní podniky, státní organizace, organizační složky státu, církve a náboženské společnosti, podnikatelské subjekty (fyzické osoby – podnikatelé, právnické osoby, příspěvkové organizace), vysoké školy či veřejné výzkumné instituce.

Financovat je možno následující oblasti:

Obrázek č. 6: Možnosti financování.

PŘÍKLADY OBLASTÍ, KTERÉ JE MOŽNÉ FINANCOVAT:

Opatření v oblasti energetické účinnosti

- snížení energetické náročnosti veřejných budov, infrastruktury a systémů technologické spotřeby energie

Využití obnovitelných zdrojů energie

- výstavba a rekonstrukce obnovitelných zdrojů energie pro veřejné budovy
- výstavba a rekonstrukce obnovitelných zdrojů energie pro zajištění dodávek systémové energie ve veřejném sektoru
- výměna nevyhovujících spalovacích zdrojů v domácnostech na tuhá paliva

Odolnost vůči přírodním katastrofám

- tvorba a obnova vodních toků
- úprava lesních porostů za účelem posílení jejich stability
- zakládání a obnova veřejné zeleně
- odstranění či eliminace negativních funkcí odvodňovacích zařízení v krajině
- opatření proti povodním a suchu
- obnova stability svahů
- investice do environmentálních center

Udržitelné hospodaření s vodou

- dobudování, výstavba a intenzifikace čištění odpadních vod (ČOV)
- odstraňování specifického znečištění
- dobudování a modernizace kanalizací
- výstavba a modernizace vodovodních přívaděčů a vodovodních řadů
- výstavba a intenzifikace úpraven vody

Přechod k oběhovému hospodářství

- kompostéry pro předcházení vzniku komunálních odpadů
- centra pro opětovné použití výrobků
- infrastruktura potravinových bank
- prevence vzniku odpadů z jednorázového nádobí nebo jednorázových obalů
- výstavba a modernizace sběrných dvorů
- výstavba a modernizace zařízení pro sběr a nakládání s odpady

Posílení biologické rozmanitosti

- opatření na podporu ohrožených druhů
- péče o chráněná území (přírodní dědictví)
- omezení šíření invazních nepůvodních a expanzivních druhů
- modernizace a rozvoj záchranných stanic a center pro ohrožené živočichy
- náhrada nebo rekonstrukce stacionárních zdrojů znečišťování ovzduší
- pořízení a modernizace systémů pro posuzování a vyhodnocení úrovně znečištění ovzduší
- průzkum rozsahu znečištění horninového prostředí a rizik s ním spojených
- odstranění rizik kontaminace ohrožující lidské zdraví, vodní zdroje nebo ekosystémy
- osvětové a informační aktivity

Zdroj: <https://dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/kohezni-politika-po-roce-2020/programy/list/op-zivotni-prostredi>.

Oblasti podpory směřují do těchto oblastí:

- Energetické úspory,
- Adaptační opatření na změnu klimatu,
- Odpadové hospodářství,
- Obnovitelné zdroje energie,
- Vodovody a kanalizace,
- Příroda a znečištění.

Energetické úspory – k dispozici je 12 200 000 000 Kč a výše podpory může činit až 60 %. Mezi přínosy patří snížení energetické náročnosti veřejných budov a veřejné infrastruktury, snížení konečné spotřeby energie, posílení úspor primární energie z neobnovitelných zdrojů, podpora výstavby nových veřejných budov, které splňují parametry pro pasivní budovy,

zlepšení kvality vnitřního prostředí veřejných budov, zvýšení adaptability budov na změnu klimatu.

Podpora bude směřovat na projekty, které nabízejí komplexní stavební úpravy budov vedoucí ke zlepšení tepelně – technických vlastností budov, dále a projekty, které se zabývají výměnou zdroje vytápění, dále např. modernizací vnitřního osvětlení, eliminací negativních akustických jevů, tzv. zelenými střechami apod. V tomto programovém období se uvažuje také o využití nového úvěrového finančního nástroje na podporu výstavby nových energeticky úsporných veřejných budov. Do současné doby nebyl podpořen žádný projekt.

Adaptace na změnu klimatu – k dispozici je 10 200 000 000 Kč, výše podpory může činit až 100 %. Do současné doby získalo podporu sedm projektů. Smyslem je podpora přizpůsobení se změně klimatu, prevence rizika katastrof a odolnosti vůči nim s přihlédnutím k ekosystémovým přístupům. Mezi přínosy patří např. posílení adaptability krajiny, ekosystémů a urbánního prostředí na změnu klimatu, diverzifikace krajinné mozaiky, podpora přirozeného vodního režimu krajiny, obnova stabilní sítě krajinných prvků zadržujících vodu, zvýšení odolnosti lesních ekosystémů, zpomalení degradace krajiny, omezení rizika vodní nebo větrné eroze zemědělské půdy, zvýšení bezpečnosti obyvatel a ochrany majetku v podmínkách klimatických extrémů (sucho, povodně, sesuvy půdy).

Podpora směřuje na projekty, které vytvářejí a obnovují tůň, mokřady, budují nové malé vodní nádrže, revitalizují vodní toky a nivy, tvoří nové a obnovují stávající vegetační prvky a struktury (stromořadí, solitérní stromy, travobylinné porosty, meze, remízy, větrolamy, průlehy, zemní hrázky), zavádějí půdoochranné technologie, upravují lesní porosty směrem k přirozené struktuře a druhé skladbě za účelem posílení jejich stability, zakládají nebo obnovují veřejnou sídelní síť a odstraňují negativní funkce odvodňovacích zařízení v krajině. Podporu získají také projekty na realizaci protipovodňových opatření, na realizaci opatření ke zpomalení odtoku, pro vsak, retenci a akumulaci srážkové vody, zelené střechy, pro využití tzv. šedé vody, na podporu preventivních opatření proti povodním a suchu, na podporu povodňové operativy a zvyšování povědomí obyvatel o povodňovém riziku. Projekty mohou být zaměřeny také na obnovu a stabilitu svahů narušených v důsledku přírodních jevů, na investice do modernizace vzdělávacích environmentálních center a na prevenci a řízení antropogenních rizik.

Odpadové hospodářství – k dispozici je 7 100 000 000 Kč, výše podpory může činit až 95 %, dosud bylo podpořeno 178 projektů. Smyslem je podpora přechodu na oběhové hospodářství

účinně využívající zdroje. Přínosy spočívají v předcházení vzniku odpadů a snižování jejich produkce, v minimalizaci nepříznivých účinků na lidské zdraví a životní prostředí, v posílení procesu využití odpadů jako náhrady primárních zdrojů energie, ve zvýšení kvality třídění a zlepšení využitelnosti vytríděných odpadů, v omezení plýtvání s potravinami (rozšíření potravinových bank) či v prodloužení životnosti výrobků.

Podporovanými projekty jsou např. kompostéry pro předcházení vzniku komunálních odpadů (domácí kompostéry pro občany, kteří mají zahradu, komunitní kompostování v bytových domech), výstavba tzv. re-use center pro opětovné použití výrobků, budování infrastruktury potravinových bank, projekty na prevenci vzniku odpadů z jednorázového nádobí nebo obalů, výstavba a modernizace sběrných dvorů (zavedení a rozšíření systémů pro oddělený sběr a svoz zejména komunálních odpadů), podpora třídících a dotřídňovacích systémů pro separaci ostatních odpadů, budování zařízení pro úpravy a zpracování čistírenských odpadních kalů z čistíren odpadních vod, výroba paliv z ostatních odpadů, výstavby bioplynových stanic, budování a modernizace zařízení pro chemickou recyklaci odpadů a konečně budování a modernizace zařízení pro sběr a nakládání s nebezpečnými odpady.

Obnovitelné zdroje energie – k dispozici je 7 000 000 000 Kč, výše podpory může dosáhnout až na 50 %, dosud nebyl podpořen žádný projekt. Program se týká podpory energie z obnovitelných zdrojů v souladu se směrnicí (EU) č. 2018/2001. Přínosem podpory je rozhodně posílení využití obnovitelných zdrojů energie v budovách jako integrální součást komplexní revitalizace budov veřejného sektoru, také zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie v konečné spotřebě energie ve veřejném sektoru, snížení objemu emisí skleníkových plynů a zvýšení energetické účinnosti v sektoru veřejných budov a veřejné infrastruktury.

Podporovanými projekty budou výstavba a rekonstrukce obnovitelných zdrojů energie pro veřejné budovy (např. výměna zdroje vytápění na tepelné čerpadlo, kotel na biomasu apod., instalace solárně-termických či fotovoltaických systémů) či výměna nevyhovujících spalovacích zdrojů na tuhá paliva.

Vodovody a kanalizace – k dispozici je 14 100 000 000 Kč, výše podpory může dosáhnout až 70 %, dosud bylo podpořeno 241 projektů. Smyslem tohoto programu je podpora přístupu k vodě a udržitelného hospodaření s vodou. Mezi přínosy patří zkvalitnění zásobování obyvatel pitnou vodou, zlepšení jakosti povrchové a podzemní vody, posílení kapacity vodárenských systémů, zvýšení kapacity čistíren odpadních vod.

Podporovanými aktivitami jsou např. výstavby čistíren odpadních vod a budování kanalizací (výstavba centrální čističky v obci či výstavba splaškové kanalizace). Projekty mohou být zaměřeny také na opatření, která omezují vypouštění odpadních vod z odlehčení na kanalizaci, či na výstavbu a modernizaci vodovodních přivaděčů a vodovodních řadů.

Příroda a znečištění – k dispozici je 10 600 000 000 Kč, výše podpora může být až 100%, dosud bylo podpořeno pět projektů. Program je zaměřen na posilování ochrany a zachování přírody, biologické rozmanitosti a zelené infrastruktury, a to i v městských oblastech, a na snižování všech forem znečištění. Tomu odpovídají i očekávané přínosy, kam patří např. zlepšení ochrany přírodních stanovišť a druhů zde žijících, zvýšení povědomí o problémech biologické rozmanitosti, omezení šíření invazivních nepůvodních a expanzivních druhů, posílení rozvoje záchranných stanic a center, dosažení nově stanových národních emisních stropů k roku 2030 či eliminace zdravotních a environmentálních rizik spojených s přítomností kontaminace na různých lokalitách.

Mezi podporované projekty patří ty zaměřené na podporu přírodních stanovišť a druhů a péči o nejcennější části přírody a krajiny, na zprůchodnění migračních překážek pro živočichy, na modernizaci a rozvoj záchranných stanic a center, na rekonstrukce stacionárních zdrojů znečišťování ovzduší, na pořízení a modernizaci systémů pro posuzování a vyhodnocení úrovně znečištění ovzduší a souvisejících meteorologických aspektů, na pořízení a náhradu monitorovacích systémů pro kontinuální měření emisí znečišťujících látek, na odstranění rizik kontaminace ohrožujících lidské zdraví, vodní zdroje nebo ekosystémy a rekultivace starých skládek.

Jeden z dotačních programů se jmenuje „*Oprav dům po babičce*“ a podle Ministerstva životního prostředí jde o motivační dotační program pro české domácnosti, který má navýšit tempo renovací energeticky nevyhovujících rodinných domů a napomoci obnově stávajícího bytového fondu. Úspěšní žadatelé získají od ledna 2024 možnost čerpat od stavebních spořitelien zvýhodněný úvěr, celkově je pro dotace připraveno 55 mld. Kč (MŽP, 2023).

3 DISKUSE A ZÁVĚR

Tématem této práce analýza programových dokumentů v České republice, které řeší problematiku životního prostředí a jeho ochrany. Česká republika získala právo čerpat ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti svým vstupem do Evropské unie v květnu 2004. Nutno podotknout, že stav životního prostředí v naší zemi nemůžeme ani přes významné zlepšení, jehož jsme dosáhli v uplynulých 30 letech, považovat za zcela uspokojivý. Některé problémy přetrvávají z minulé doby ve formě různých forem ekologických zátěží, některé problémy jsou aktuální, zejména ty spojené se změnou klimatu. Všimli jsme si jistě, že se zvyšuje frekvence nepříznivých atmosférických jevů, na jedné straně nás trápí přívalové deště a povodně, nově také tornáda a supercely, na druhou straně zažíváme období sucha, která vystavují tlaku zásoby podzemních i povrchových vod, a děsí nás rozsáhlé požáry.

Dá se říci, že míra odolnosti vůči stávajícím i očekávaným dopadům změny klimatu je nedostatečná. Zemědělská půda je ohrožena degradací, např. kontaminací, zasolováním, vodní a větrnou erozí, pozměněná struktura krajiny pak neumožňuje dostatečnou retenci vody, která z území rychlé odtéká. Ke zrychlenému odtoku vody přispívá i nevhodné odvodnění území v zemědělské a urbanizované krajině. Výsledkem je to, že v krajině zůstává méně vody pro zajištění ekologických funkcí a dostatečné doplňování zásob podzemních vod. Ve většině lesů je druhová skladba i věková struktura dřevin odlišná od přirozené, což má za následek snížení ekologické stability. Přetrvávají také emise skleníkových plynů, což vede k negativním dopadům na lidské zdraví. Stále zde také žijí obyvatelé, kteří jsou zásobováni pitnou vodou ze zdrojů, které jsou ohroženy suchem. V oblasti nakládání s komunálními odpady klesá podíl skládkování, naopak se zvyšuje podíl materiálově využitých komunálních odpadů. Skládkování i tak představuje dominantní způsob nakládání s komunálními odpady. Zlepšuje se sběr biologicky rozložitelných odpadů a jejich zpracování a využití. Dosud přetrvávají staré ekologické zátěže, u nichž nelze uplatnit pravidlo „*znečišťovatel platí*“, a které pro lidi představují riziko.

Poměrně významná část evropsky významných stanovišť a druhů živočichů a rostlin není v příznivém stavu. To má za následek úbytek biodiverzity. Negativně se na tom podílí nevhodné hospodářské činnosti, ale také změna klimatu, znečištění prostředí, nevhodný rozvoj zástavby či nedostatečná osvěta veřejnosti.

Z hlediska kvality ovzduší je zásadní přetrvávající poměrně vysoký podíl domácností vytápěných spalovacími zdroji na pevná paliva a jejich neochota přejít na ekologičtější způsob vytápění z důvodu finanční náročnosti. V oblasti ochrany množství vody má zásadní význam

nízká retenční schopnost krajiny, jak je uvedeno výše. V oblasti nakládání s odpady je negativním jevem stále poměrně vysoká míra skládkování komunálních odpadů.

Stav jednotlivých složek životního prostředí je vedle přírodních faktorů významně ovlivněn zejména ekonomickými aktivitami. Uvědomme si, že v severozápadní a severovýchodní části naší republiky je soustředěn emisně významný těžební a těžký průmysl a energetika (těžba hnědého uhlí, uhelné elektrárny a chemické provozy v Ústeckém kraji, končící těžba černého uhlí, výroba koksu a metalurgické provozy v Moravskoslezském kraji).

Základní složky životního prostředí, tj. klima, ovzduší, voda, půda, biodiverzita, jsou veřejnými statky, na které působí negativní externality, na druhé straně jejich dobrý stav vytváří pozitivní externality. Ochrana životního prostředí proto představuje velmi silný veřejný zájem. Tržní nástroje se v ochraně životního prostředí – vyjma obchodování s emisními povolenkami – nevyužívají. Existují však platby, např. poplatky za znečištění ovzduší, vypouštění odpadních vod, ukládání odpadů na skládky, na druhé straně existuje finanční podpora z veřejných rozpočtů a z fondů.

Ochrana životního prostředí se týká každého z nás, neboť zdroje jsou omezené a nekonečný růst nemožný. Počet obyvatel na planetě se neustále zvyšuje, prakticky neustále zažíváme hospodářský růst, rozvíjíme nové technologie, a tak je logické, že poptávka po energiích, materiálech a surovinách narůstá. Všechny tyto okolnosti, které považujeme za pozitiva, však s sebou přinášejí jedno zásadní negativum, a to skutečnost, že přírodní zdroje se vyčerpávají, ovzduší a voda jsou více znečištěny, logicky roste objem odpadu, který zamořuje planetu, snižuje se biodiverzita a celková samoregulace přírody, tzv. se rozevírají nůžky mezi státy a regiony, prohlubují se sociální problémy a roste občanská nespokojenost. Proto je tak důležitý trvale udržitelný rozvoj, o němž neustále hovoříme a o němž prakticky denně slýcháme.

Platí přitom, že tři základní faktory, na nichž udržitelný rozvoj stojí, tj. výkonné hospodářství, sociální stabilita a kvalitní životní prostředí, musí být v rovnováze. V případě, že v rovnováze jsou, můžeme hovořit o udržitelném rozvoji nejen ve vztahu k současnosti, ale především ve vztahu k budoucnosti, protože trvale udržitelný rozvoj není vlastně nic jiného, než myšlenka na (pře)žití budoucí generace. Jde tedy o takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení potřeb budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby, resp. takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachová možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.

Nejen Česká republika, ale také samozřejmě Evropská unie řadí ochranu životního prostředí mezi své hlavní priority, a to již od roku 1986, kdy byl přijat Jednotný evropský akt. Současnou úpravu nalezneme ve Smlouvě o fungování Evropské unie (SFEU), konkrétně v článku 191. Cílem politiky životního prostředí je podle tohoto článku zachování, ochrana a zlepšování kvality životního prostředí, ochrana lidského zdraví, uvážlivé a racionální využívání přírodních zdrojů, podpora opatření na mezinárodní úrovni určených k řešení regionálních a celosvětových problémů životního prostředí a zejména boj proti změně klimatu. Politika Unie přihlíží také k rozdílům v ochraně a stavu životního prostředí v jednotlivých regionech. Akční programy přijaté podle článku 192 odst. 3 SFEU jsou založeny na boji proti změnám klimatu, na podpoře biodiverzity, ochraně životního prostředí a lidského zdraví, kontrole přírodních zdrojů a efektivním odpadovým hospodářstvím.

Strukturální fondy, tj. Evropský fond pro regionální rozvoj a Evropský sociální fond a Fond soudržnosti jsou hlavními nástroji regionální a strukturální politiky Unie. Hlavním cílem je snižovat regionální rozdíly a zlepšovat životní prostředí, podporovat výstavbu infrastruktury, investovat do lidských zdrojů a vytvářet zdravé podnikatelské prostředí. Shora zmíněné fondy představují hlavní nástroj realizace evropské politiky hospodářské a sociální soudržnosti. Z nich jsou rozdělovány prostředky, které jsou určeny ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů mezi členskými státy Unie a také jejich regiony. Děje se tak v programových obdobích.

První programové období, které se naší země týkalo, již v Unii probíhalo, a to od roku 2000. Čerpání navázalo na podporu z tzv. předvstupních nástrojů, resp. tzv. nástrojů předvstupní pomoci z programů Phare, Sapard a ISPA. Tyto nástroje tak byly vstupem České republiky do Unie nahrazeny standardními fondy Unie, konkrétně Evropským fondem regionálního rozvoje, dále Evropským sociálním fondem, Fondem soudržnosti a Fondem solidarity. Celkově Česká republika ve dvouletém programovém období **2004 – 2006** vyčerpala ve 13 programech přes 1,89 mld. EUR a využila tak téměř všechny přidělené prostředky. Podpořeno bylo více než 13 000 projektů, prostřednictvím kterých bylo vybudováno nebo modernizováno přes 400 km dálnic nebo bylo připojeno téměř 70 tisíc obyvatel na nově vybudované čistírny odpadních vod.

Politika soudržnosti se v tomto programovém období zabývala podporou rozvoje zaostávajících regionů, dále oblastí potýkajících se s restrukturalizací a podporou politiky zaměstnanosti a vzdělání. Tyto cíle byly v České republice sledovány v pěti operačních programech: Společný regionální operační program, Operační program Infrastruktura, Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství, Operační program Rozvoj lidských zdrojů, Operační program Průmysl a podnikání) a v Iniciativách Společenství (Interreg

III, Equal, Leader+, Urban). Napříč všemi programy pak existovala témata, která se musela vzít v úvahu při každém projektu, a to rovné příležitosti, informační společnost, vyvážený rozvoj regionů a samozřejmě také životní prostředí.

Za zkrácené programové období 2004 – 2006 můžeme říci, že Česká republika se šance na realizaci ekonomicky a společensky prospěšných projektů chopila úspěšně a využila většinu dostupných prostředků. Celkem bylo dokončeno přes 13 000 projektů s veřejnou podporou ve výši 62 mld. Kč, vyčerpáno bylo 99,54 % z 1 692 594 657 EUR. Z OP Infrastruktura, kam byla zařazena ochrana životního prostředí bylo alokováno 246 360 355 EUR, vyčerpáno bylo 250 802 124 EUR, což představuje 101,8 % z celkové alokace finančních prostředků. Oproti dalším programovým obdobím se pomoc týkala především vodohospodářské infrastruktury a nakládání s odpady.

Další programové období **2007 – 2013** Česká republika využila po celou dobu jeho trvání. Také v tomto programovém období byly fondy EU nástrojem realizace politiky hospodářské a sociální soudržnosti Unie, která na tuto politiku vyčlenila pro všechny členské státy více než 347 mld. EUR, přičemž pro Českou republiku to bylo více než 26 mld. EUR. V tomto programovém období tvořila hlavní osu operačního programu oblast dopravy a dopravní infrastruktury, jakož i ochrana životního prostředí směřující tentokrát k budování čistíren odpadních vod, rozvodných sítí pitné vody, výsadbě regenerační zeleně, instalaci větrných elektráren, budování systémů odděleného sběru odpadů či k investiční podpoře vzdělávacích, poradenských a informačních center vzdělávání v oblasti životního prostředí. K tomu byla připojena témata rozvoje měst a obcí či přeshraniční spolupráce a rozvoje cestovního ruchu, lidských zdrojů, podnikání, vědy, výzkumu a zlepšování kvality služeb poskytovaných veřejnou správou a samosprávou. Mezi cíle České republiky, jež se snažila prostřednictvím fondů Unie naplnit, patřily konkurenceschopná česká ekonomika, otevřená, flexibilní a soudržná společnost, atraktivní území a vyvážený rozvoj území. Pro životní prostředí byl připraven Operační program Životní prostředí, který vytvořil rámec pro přípravu projektů, které mohly být financovány z fondů EU a z prostředků státního rozpočtu České republiky. Hlavním cílem bylo zlepšení jednotlivých složek životního prostředí, podpora udržitelného rozvoje, dlouhodobé konkurenceschopnosti a zaměstnanosti. Skutečnost, že se zlepšila kvalita životního prostředí, totiž souvisí právě se zvýšením konkurenceschopnosti jak státu, tak regionů. Z fondů EU mohla Česká republika pro program Životní prostředí čerpat více než 5 mld. EUR, podíl tohoto OP na celkové alokaci pro všechny OP činil 18,5 %.

V rámci tohoto OP byly podporovány projekty směřující ke zlepšení stavu povrchových a podzemních vod, zlepšení kvality pitné vody, prevenci proti povodním, k využívání

obnovitelných zdrojů energie, k omezování průmyslového znečištění, k růstu biodiverzity, k ochraně různých druhů rostlin a živočichů, k zajištění ekologické stability krajiny či k budování center vzdělávání v této oblasti.

Program mohl využít prakticky každý, byl otevřen městům, obcím i ostatním subjektům státní správy a samosprávy, různých vědeckým pracovištím či neziskovým organizacím, jakož i fyzickým a právnickým osobám. Výše podpory mohla dosáhnout až 90 % z celkových způsobilých výdajů na projekt. Podmínkou však bylo veřejné spolufinancování.

Ke dni 3. 4. 2014 bylo vypracováno celkem 50 743 projektů s nasmlouvanou podporou ve výši cca 600 mld. Kč, což představuje více než 86 % celkové alokované částky pro toto programové období. Největší problémy však byly při výběru projektů vhodných k financování právě u OP Životní prostředí, kde bylo využito pouze cca 56 % z celkové přidělené alokace.

Pro programové období **2014 – 2020** bylo hlavním cílem Unie, aby prostředky poskytované z fondů maximálním možným způsobem přispěly k naplňování konceptu Evropa 2020 – Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění Pro toto programové období vyčlenila Unie více než 349 mld. EUR V podstatě znovu se opakují základní cíle, a to konkurenceschopnost, hospodářský růst, udržitelný rozvoj, zlepšování kvality života. Pro Českou republiku byly vyčleněny prostředky ve výši 25,8 mld. EUR, které čerpala prostřednictvím deseti tematických programů. Jedním z nich byl také OP Životní prostředí, jehož hlavním cílem je ochrana a zajištění kvalitního prostředí pro život obyvatel České republiky, podpora efektivního využívání zdrojů, eliminace negativních dopadů lidské činnosti na životní prostředí a zmírňování dopadů změny klimatu. V programovém období 2014-2020 byly tyto prostředky směřovány do 4 základních oblastí: 1 Biodiverzita a ekologická stabilita území 2 Snižování emisí škodlivin do ovzduší 3 Rozvoj vodohospodářské infrastruktury a jakost vody 4 Nakládání s odpady. Na OP Životní prostředí byly vyčleněny prostředky ve výši 3,03 mld. EUR, což představuje 9,7 % celkové alokace. Toto programové období bude ukončeno v roce 2023.

V současnosti probíhá programové období **2021 – 2027**. Oproti předchozímu období je kladen důraz především na změnu klimatu a veřejné objekty, tj. např. na projekty zaměřené na rekonstrukce veřejných budov, snížení jejich energetické náročnosti nebo adaptace budov na změnu klimatu, jakož i na projekty zaměřené na adaptaci krajiny právě na změnu klimatu. Zásadní roli hraje také vzdělávání v oblasti změny klimatu. Program ŽP je v současném programovém období základním dotačním programem v oblasti ochrany životního prostředí, přičemž z fondů EU bude poskytnuta částka cca 2,4 mld. EUR. Mezi hlavní cíle patří ochrana a zajištění kvalitního prostředí pro život obyvatel České republiky, dále omezení negativní

dopadů lidské činnosti na životní prostředí a klima a příspěvek k řešení problémů životního prostředí a klimatu na evropské a globální úrovni.

Žadatelé mohou získat podporu pro projekty v oblastech energetických úspor, obnovitelných zdrojů energie, adaptace na změnu klimatu, vodovody a kanalizace, oběhové hospodářství a na přírodu a ochranu před znečištěním.

Z minulého období zůstala velká část podporovaných aktivit, k tomu nově program přináší snadnější realizaci komplexních projektů, větší důraz na adaptaci na změnu klimatu, podporu vzdělávání, prevenci vzniku dalších typů odpadů (potravinové odpady, textil, biologický odpad apod.). Program je zaměřený zejména na veřejný sektor, nicméně v oblasti oběhového hospodářství, anebo ochrany ovzduší, dochází k zapojení soukromého sektoru, tj. právnických osob a domácností. Přínosy programu Životní prostředí by měly spočívat např. ve snížení konečné spotřeby energie, ve snížení emisí skleníkových plynů, ve zvýšení podílu energie z obnovitelných zdrojů, v recyklaci 90 % plastových výrobků na jedno použití či v ochraně cenných složek přírody a krajiny.

Dostáváme se tak k odpovědím na tři položené hypotézy.

1. V České republice existuje dostatek finančních nástrojů k ochraně životního prostředí.

Ano. Česká republika jako člen Evropské unie čerpá prostředky z ESI fondů, další prostředky jsou na ochranu životního prostředí poskytovány ze státního rozpočtu.

2. České republice se dlouhodobě daří plnit cíle strategických dokumentů přijaté na ochranu životního prostředí.

Ano. I s ohledem na staré ekologické zátěže a současnou změnu klimatu můžeme říci, že se naši zemi daří plnit cíle v ochraně životního prostředí. Jak však vyplývá ze závěrů shora, stav životního prostředí u nás ani přes významné zlepšení v uplynulých 30 letech nemůžeme považovat za zcela uspokojivý.

3. Česká republika plně využívá čerpání finančních prostředků z operačních programů.

Částečně ano. Dá se říci, že s největší vervou se Česká republika pustila do programového období 2004 – 2006. V následujícím programovém období však všechny poskytnuté prostředky nevyčerpala. Programové období 2014 – 2020 stále dobíhá a programové období 2021 – 2027 je aktuální, proto z něho nelze usuzovat na žádné výsledky.

SUMMARY AND KEY WORDS

Summary: The topic of this professional work is the analysis and synthesis of programme documents in the Czech Republic that deal with environmental issues. The work also evaluates the national and European financial instruments supporting environmental protection in the Czech Republic. The operational programmes, their priorities and the use of funds, are evaluated of the programmes periods 2004 – 2006, 2007 – 2013, 2014 – 2020 and in the current programme period 2021 – 2027. Based on the obtained data, the fulfilment of environmental programme documents in the Czech Republic will be evaluated.

Key words: cohesion policy, program period, environment, environmental protection.

Použité zdroje a právní předpisy

Access to European Union Law (1987). Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 19 October 1987 on the continuation and implementation of a European Community policy and action programme on the environment (1987-1992). [online]. In *eur-lex.europa.eu*. [cit. 2023-03-19].

Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41987X1207&from=EN>.

Berger, G. & Endl, A. (2014). The 7th Environment Action Programme: Reflections on Sustainable Development and Environmental Policy Integration. [online]. In *sd-network.eu*. [cit. 2023-05-20]. Dostupné z: http://www.sd-network.eu/quarterly%20reports/report%20files/pdf/2014-March-The_7th_Environment_Action_Programme.pdf.

Bretherton, Ch. & Vogler, J. (1999). *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge.

Blahož, J. (2002). Základní lidské a občanské právo na zdravé životní prostředí: srovnávací pohled. *Právník*, roč. 141, č. 12, s. 1253-1265.

Boháčková, I. & Hrabánková, M. (2009). *Strukturální politika Evropské unie*. Praha: C. H. Beck.

Borcherding, T. E. (1990). *Alokace přírodních zdrojů a mezigenerační spravedlnost*. In: Čamrová, L. (2007). *Ekonomie a životní prostředí*. Praha: Alfa Publishing, Liberální institut.

Bronowski, J. (1985). *Vzestup člověka*. Praha: Odeon.

Ciucci, M. (2020). Energie z obnovitelných zdrojů. [online]. In *europarl.europa.eu*. [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/70/renewable-energy>.

Cordato, R. (2004). Toward an Austrian Theory of Environmental Economics. In *Quarterly Journal of Austrian Economics*, roč. 7, č. 1/2004, s. 13-16.

Costanza, R. (2003). Ecological Economics is Post-Autistic. In *Post-autistic Economics Review*, č. 20.

EUbusiness. (2009). The Sixth Environmental Action Programme of the European Community 2002-2012. [online]. In *EUbusiness.com*. [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <http://www.eubusiness.com/topics/environ/6th-eap>.

Evropský parlament a Rada Evropské unie. (2013). Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1386/2013/EU ze dne 20. listopadu 2013 o všeobecném akčním programu Unie pro životní prostředí na období do roku 2020 „Spokojený život v mezích naší planety“. [online]. In *eur-lex.europa.eu*. [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013D1386&from=EN>.

Fiala, P. & Pitrová, M. (2003). *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Hamulák, O. & Stehlík, V. (2011). *Praktikum práva Evropské unie: ústavní základy a soudnictví*. Praha: Leges.

Chant, J.F., McFetridge, D.G. & Smith, D.A. (1990). *The Economics of Conserver Society in Economics and the Environment: A Reconciliation*. Canada: The Fraser Institute.

Kolektiv autorů (2007). Obnovitelné zdroje energie a možnosti jejich uplatnění v České republice [online]. In *biom.cz*. [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: https://biom.cz/upload/6e01d6d4c4835ec93cda508772f3bf6e/obnovitelne_zdroje_v_cr.pdf.

Kolstad, Ch. (2000). *Environmental Economics*. In *Oxford University Press*.

McCormick, J. (2001). *Environmental Policy in the European Union*. London: Palgrave Macmillan.

Mezřický, V. (2005). *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. Praha: Portál.

Ministerstvo financí České republiky. (2014). Čerpání prostředků z fondů EU za programové období 2007-2013. [online]. *mfcz.cz*. [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: https://www.mfcz.cz/assets/cs/media/Odborne-vyzkumy_2014-06_Cerpani-prostredku-z-fondu-EU-za-programove-obdobi-2007-2013.pdf.

Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. (2023). Programové období 2004 - 2006. [online]. *dotaceeu.cz*. [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: [https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2004-2006-\(1\)](https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2004-2006-(1)).

Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. (2023). Programové období 2007 - 2013. [online]. *dotaceeu.cz*. [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://www.dotaceeu.cz/cs/fondy-eu/predchozi-programova-obdobi/programove-obdobi-2007-2013>.

Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. (2023). Programovací období 2007 - 2013. Pro využití z fondů EU. [online]. *mmr.cz*. [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: [https://www.mmr.cz/cs/narodni-dotace/cestovni-ruch/archiv/programovaci-obdobi-2007-2013-\(pro-vyuziti-fondu\)](https://www.mmr.cz/cs/narodni-dotace/cestovni-ruch/archiv/programovaci-obdobi-2007-2013-(pro-vyuziti-fondu)).

Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. (2023). Programové období 2014 – 2020. [online]. *dotaceeu.cz*. [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/2014-2020>.

Ministerstvo životního prostředí České republiky. (2023). OPŽP 2021-2027. [online]. *mzp.cz*. [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/opzp_2021_2027.

Ministerstvo životního prostředí České republiky. (2023). Oprav dům po babičce nabídne zálohově více než milion korun a možnost výhodného úvěru na komplexní rekonstrukce starších rodinných domů. [online]. *mzp.cz*. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/news_20230717-Oprav-dum-po-babicce-nabidne-zalohove-vice-nez-milion-korun-a-moznost-vyhodneho-uveru-na-komplexni-rekonstrukce-starsich-rodinnych-domu.

Molle, W. (2007). *European Cohesion Policy*. New York: Routledge.

Nováček, P. (2010). *Udržitelný rozvoj*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Randall, A. (1981). *Resource Economics*. In Grid Publishing Columbus.

Samuelson, P. A. (1980). *Economics*. New York: McGraw-Hill.

Smolek, M. (2004). *Právo životního prostředí*. Praha: C.H. Beck.

Šimová, T. (2007). *Fenomén hodnoty v ekonomii přírodních zdrojů*. In: Čamrová, L. (2007). *Ekonomie a životní prostředí*. Praha: Alfa Publishing, Liberální institut.

Vláda České republiky. (2015). Česká republika 2030. [online]. *vlada.cz*. [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/udrzitelny-rozvoj/CR-2030/Strategicky_ramec_Ceska_republika_2030-compressed-_1_.pdf.

Wackernagel, M., Rees W. (1996). *Our ecological footprint: reducing human impact on the Earth*. Philadelphia (PA): New Society.

Dostupné z:

https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=WVNEAQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR9&dq=Our+ecological+footprint:+reducing+human+impact+on+the+Earth.&ots=VmRR1OpPJp&sig=oNvOXPIXPeLAXoerhp0meT-KYk&redir_esc=y#v=onepage&q=Our%20ecological%20footprint%3A%20reducing%20human%20impact%20on%20the%20Earth.&f=false.

Turner, S. J. (2009). *A substantive Environmental Right*. The Netherlands: Kluwer Law International BV.

Týč, V. (2010). *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Praha: Leges.

Wokoun, R. (2006). *Strukturální fondy a obce. I*. Praha: ASPI.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí.

Zákon č. 165/2012 Sb., o podporovaných zdrojích energie a o změně některých zákonů.

Smlouva o fungování Evropské unie.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Přehled podaných, schválených a zamítnutých projektových žádostí.

Tabulka č. 2: Přehled podaných, schválených a zamítnutých projektových žádostí

Tabulka č. 3: Rozdělení finančních prostředků

Tabulka č. 4: Prioritní osy a jejich podíl na finanční podpoře

Tabulka č. 5: Prioritní osy a jejich podíl na finanční podpoře

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Místo medúz jednorázové roušky. Pandemie koronaviru ještě zhoršuje znečištění oceánů a moří

Obrázek č. 2: Obnovitelné zdroje energie.

Obrázek č. 4: Tabulka prioritních os, specifických cílů a oprávněných žadatelů

Obrázek č. 4: Limity

Obrázek č. 5: Pět hlavních cílů programového období 2021 – 2027

Obrázek č. 6: Možnosti financování

POUŽITÉ ZKRATKY

tzv.	tak zvaný (tak zvaně)
tj.	to je (to jsou)
příp.	případně
EP	Evropský parlament
EU	Evropská unie
Unie	Evropská unie
OP	Operační program
ŽP	životní prostředí
Sb.	Sbírky
resp.	respektive
např.	například
odst.	odstavec
ČR	Česká republika
apod.	a podobně
mil.	milionů
mld.	miliard
Kč	koruna česká
EUR	euro
HDP	hrubý domácí produkt
OZE	obnovitelné zdroje energie
ERÚ	Energetický regulační úřad
OSN	Organizace spojených národů
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
ESI fondy	Evropské strukturální a investiční fondy
ERDF	Evropský fond pro regionální rozvoj
ESF	Evropský sociální fond